

Vlaamse overheid

DE OPENBARE BIBLIOTHEEK VAN MORGEN

INSPIRATIE BIJ DE IMPLEMENTATIE
VAN DE VLAAMSE BELEIDSPRIORITEITEN
LOKAAL CULTUURBELEID

JOKE SCHAUVLIEGE, VLAAMS MINISTER
VAN LEEFMILIEU, NATUUR EN CULTUUR

COLOFON

CONTACT

Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen
Afdeling Volksontwikkeling en Lokaal Cultuurbeleid
Arenbergstraat 9
1000 Brussel
02 553 42 15
sociaalcultureel@vlaanderen.be
www.sociaalcultureel.be

VORMGEVING

Fuel Design, www.fueldesign.be

DRUK

Profeeling drukwerken

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

An Vrancken
Administrateur-generaal
Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen

DEPOTNUMMER

D/2013/3241/153

UITGAVE

Juni 2013

WOORD VOORAF

Onze samenleving evolueert aan een razend tempo. De Nederlandse publicist Henk J.A. Hofland – sprekend over de massamedia – gewaagt over “een toestand van permanente revolutie”. De ontwikkeling van de voorbije 10-15 jaar is van die aard dat velen, de bibliotheken niet in het minst, zich de bedenking maken of de openbare bibliotheek in de huidige kennismaatschappij nog een belangrijke rol heeft te spelen. Een pertinente vraag. Want gaat het hier voor de bibliotheek om het einde – “alle teksten staan toch op het internet?” - of om een nieuw begin?

In deze nota probeer ik daar uitgebreid op te antwoorden. Een antwoord in drie delen die u ook apart kunt lezen.

Deel I start met een overzicht van de geschiedenis van het beleid naar openbare bibliotheken in Vlaanderen, gaat in op de internationale bibliotheekcontext en plaatst dit alles in een bredere Europese en Vlaamse beleidscontext. Voor de vele bibliotheekmedewerkers is dit een opfrissing van de eigen geschiedenis, een moment om naar het groter geheel te kijken, maar vooral een teken van respect voor het werk dat onze lokale bibliotheken over Vlaanderen en Brussel verzetten. Bibliotheken mogen zichzelf tot de oudste instellingen van ons land rekenen. Zij vonden altijd een antwoord op de evolutie van de samenleving. Dat zowat één op de vier Vlamingen nog altijd lid is van een openbare bibliotheek wijst erop hoe eigentijds hun relevantie blijft.

Deel II gaat dieper in op hoe een lokaal bestuur de verschillende maatschappelijke rollen van een bibliotheek kan invullen. Want wat is een bibliotheek nu eigenlijk? En waar liggen haar taken? Ik hoop lokale beleidsmakers aan te tonen dat de bibliotheek een belangrijke partner is om maatschappelijke doelstellingen lokaal te realiseren. Uiteraard is ook een goede ondersteuning van dat bestuur essentieel en moet men oog hebben voor zaken zoals een zakelijk beleid, personeelsbeleid, collectiebeleid ...

Het derde en laatste deel focust op de Vlaamse beleidsprioriteit “een laagdrempelige bibliotheek, aangepast aan de hedendaagse noden” en legt de link met de rollen zoals ze in deel II worden beschreven.

De digitale explosie duwt de bibliotheek een ander pad op, in de richting van vernieuwing, verandering en experiment. De richting van een hotspot waar zowel de klassieke als de nieuwe dragers hun plek moeten vinden. Dit verhaal is dus zeker niet af. Deze nota wil daarom een aanzet zijn voor een *pageturner* waar de komende jaren ongetwijfeld nog extra hoofdstukken aan toegevoegd zullen worden. Maar ik ben er vast van overtuigd dat ook in dit tijdperk van “permanente revolutie” bibliotheken zichzelf kunnen en zullen heruitvinden.

Joke Schauvliege

Vlaams minister van Leefmilieu, Natuur en Cultuur

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF

DEEL I: HET KADER

1.	HISTORISCHE SCHETS	06
1.1.	De wet Destrée 1921	07
1.2.	Cultuurpact van 1973	09
1.3.	Het decreet van 1978 betreffende het Nederlandstalige Openbaar Bibliotheekwerk	09
1.4.	Decreet Lokaal Cultuurbeleid 2001	10
2.	EEN NIEUW BELEIDSKADER	11
2.1.	Het decreet Lokaal Cultuurbeleid 2012	11
3.	INTERNATIONALE BIBLIOTHEEKCONTEXT	14
3.1.	IFLA	14
3.1.1.	IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare bibliotheek van 1994	14
3.1.2.	IFLA/UNESCO Manifest De culturele bibliotheek van 2009 De multiculturele bibliotheek – toegangspoort tot een culturele diverse maatschappij in dialoog	15
3.1.3.	IFLA/UNESCO Manifest voor digitale bibliotheken van 2010	16
3.1.4.	IFLA/UNESCO Manifest voor Schoolmediatheken van 2000	17
3.2.	EBLIDA en NAPLE	18
4.	DE BIB IN EEN BREDERE EUROPESE EN VLAAMSE BELEIDSCONTEXT	19
4.1.	Europa	19
4.1.1.	Europa 2020	19
4.2.	Vlaanderen	21
4.2.1.	Vlaanderen in Actie – Pact 2020	21
4.2.2.	Cultuurforum 2020	21

DEEL II: DE LOKALE BIBLIOTHEEK

5.	DE MAATSCHAPPELIJKE ROL VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEEK	25
5.1.	De bib als informatie- en kenniscentrum	25
5.1.1.	Lokale inbedding	25
5.1.2.	Informatieoverload	26
5.2.	De bib als ontmoetingsplek	26
5.2.1.	Gemeenschapsvorming	26
5.2.2.	Digitaal ontmoeten	27
5.3.	De bib als toegankelijke plek	27
5.3.1.	Gebouw	27
5.3.2.	Inrichting	28
5.3.3.	Dienstverlening	28
5.4.	De bib als educatieve plek	29
5.4.1.	Bevorderen van vraagontwikkeling	29
5.4.2.	Cultuurparticipatie en cultuurspreiding	29
5.4.3.	Ondersteunen van zelfstudie	29
5.4.4.	Samenwerking met het onderwijs	30
5.5.	De bib als plek voor creatieve zelfontplooiing	30
5.5.1.	Cultuurexpressie	30
5.5.2.	Beeldcultuur	30
6.	HET LOKALE BELEID TEN AANZIEN VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEEK	31
6.1.	Zakelijk beleid	31
6.2.	Collectiebeleid	32
6.3.	Personeelsbeleid	34
6.4.	Digitaal beleid	35
6.5.	Actief beleid	36
6.6.	Financieel beleid	36

DEEL III: DE VLAAMSE BELEIDSPRIORITEITEN

7.	DE ACCENTEN IN DE VLAAMSE BELEIDSPRIORITEIT VOOR DE BIBLIOTHEEK	38
7.1.	Partner in cultuureducatie	38
7.2.	Leesplezier stimuleren	40
7.3.	E-inclusie bevorderen	40
7.4.	Mediawijsheid en informatievaardigheden bijbrengen	41
7.5.	Aangepaste dienstverlening voor personen met beperkte mobiliteit en voor moeilijk bereikbare doelgroepen	42
7.6.	Samenwerken met het reguliere onderwijs	44

EN NU...

DEEL I: HET KADER

1. HISTORISCHE SCHETS

Een blik op de geschiedenis van de openbare bibliotheek in Vlaanderen toont een sector onderhevig aan maatschappelijke, politieke en economische verandering. Daarnaast kent de openbare bibliotheek enkele kernopdrachten die doorheen de jaren zo goed als ongewijzigd zijn gebleven. Een historische schets van de reeks wetgevende initiatieven, publicaties en beleidsteksten toont aan dat de visie op de openbare bibliotheeksector in Vlaanderen steeds een samenhang was van traditie en transitie.

1.1. DE WET DESTRÉE 1921

Om de ontstaansgeschiedenis van de “openbare” bibliotheek in Vlaanderen te schetsen, moeten we terug naar de tweede helft van de 18de eeuw. ‘La Bibliothèque royale aux Pays-Bas’, de huidige Koninklijke Bibliotheek in Brussel, werd door Maria Theresia in 1772 voor het eerst opengesteld voor het publiek. In de 19de eeuw kregen ook verschillende universiteits- en stadsbibliotheken een openbare functie toebedeeld. Deze “openbare functie” is zeker niet te vergelijken met de laagdrempeligheid en toegankelijkheid van de huidige openbare bibliotheek. De toegang en zeker het aanbod van deze openbare instellingen richtten zich bijna uitsluitend op een hoogopgeleid publiek.¹

Omwille van dit besef werden vanuit privé-initiatief volksbibliotheken opgericht, die naast hun ideologische verzuiling, een duidelijk emanciperende functie hadden. Zoals we vandaag de openbare bibliotheek inzetten tegen de digitale kloof, zo zag men de volksbibliotheek als een nuttig instrument om het toenmalige analfabetisme tegen te gaan. Om effectief een groei te realiseren, moest er wel een zo groot mogelijke spreiding van volksbibliotheken worden nagestreefd. Reeds in 1862 werd via een omzendbrief van minister Alphonse Vandenpeereboom de wens geuit om in elke gemeente een volksbibliotheek op te richten:²

“Het ware wenselijk dat weldra elke gemeente, naast de school, een volksbibliotheek vormde, die er het ware aanvulsel van is.”

Deze wens werd het afgelopen decennium zo goed als volledig werkelijkheid.³ De volksbibliotheek moest een bibliotheek zijn met een culturele educatieve functie en toegankelijk voor iedereen. Deze educatieve rol behoort nog steeds tot de essentie van het huidige openbare bibliotheekwerk. Het nastreven van samenwerking met het onderwijs blijkt een rode draad te zijn doorheen de beleidsgeschiedenis van het openbaar bibliotheekwezen. De Vlaamse Gemeenschap brengt deze samenwerking, via het decreet van 6 juli 2012 betreffende het Lokaal Cultuurbeleid, opnieuw onder de aandacht.

Ondanks de snelle toename van het aantal volksbibliotheken werd er begin 20ste eeuw steeds meer gepleit voor officiële initiatieven naar het Angelsaksische voorbeeld van de ‘Public Library’. In Groot-Brittannië en de Verenigde Staten ontstonden omstreeks het midden van de 19de eeuw vrijwel gelijktijdig de eerste ‘public libraries’, gestimuleerd door een wetgeving die het stichten en onderhouden van openbare bibliotheken als een taak van de overheid erkende.⁴ Op zulke overheidsstimulans was het in België wachten tot na de Eerste Wereldoorlog. Op initiatief van minister van Onderwijs, Jules Destrée, werd in 1921 een wetsontwerp ingediend met als opzet de subsidiëring en ordening van de volksbibliotheken, samengebracht binnen een systeem van openbare bibliotheken. Met de Koninklijke bekrachtiging op 17 oktober 1921 werd een eerste voorzichtige stap van volksbibliotheek naar openbare bibliotheek gezet.⁵

Uit de memorie van toelichting wordt duidelijk welke doeleinden de Wet Destrée voor ogen had:

“Het oprichten, vermenigvuldigen en ontwikkelen van openbare bibliotheken, toegankelijk voor alle burgers (...) als onmisbare aanvulling van de school (...) de nationale wederopbouw mogelijk te maken (...) vrije stonden te verschaffen (...) om hoge prijs welke boeken heden ten dage bereiken...”⁶

Hieruit blijkt dat de maatschappelijke, politieke en economische realiteit een directe invloed hadden op de rol die de openbare bibliotheek werd toebedeeld. De bibliotheek als “*onmisbare aanvulling op de lagere school*” verwijst duidelijk naar het pas verplicht geworden lager onderwijs. Van een verplichting tot het organiseren van een openbare bibliotheek was toen nog geen sprake. De sociaal-economische context mag sinds dan wel sterk gewijzigd zijn, nog steeds definieert men een openbare bibliotheek als toegankelijk voor iedereen en moet ze een aanvullend educatief aanbod voorzien, een vrijetijdsfunctie vervullen, en dit alles in een niet-commerciële omgeving.

De wetgever wou de volksbibliotheken omvormen tot een ‘openbare’ dienst georganiseerd en gesubsidieerd vanuit de staat. Het is opvallend dat noch in de wet, noch in de memorie van toelichting, noch in de parlementaire discussies een bepaling of beschrijving van de openbare bibliotheek is terug te vinden.⁷ Pas in 1941 werd de openbare bibliotheek door de Hoge Raad voor de Openbare Bibliotheken omschreven als:

“Een openbare bibliotheek is deze welke toegankelijk is voor iedereen en waarvan de boekenkeuze berekend blijft op de bevordering van de algemene ontwikkeling.”⁸

Twee jaar later kwam de raad naar buiten met een nieuwe, uitvoerigere bepaling, nl.:

“Om als openbare bibliotheek beschouwd te worden moet een boekerij toegankelijk zijn voor iedereen en beschikken over een boekenfonds berekend op het ontwikkelen, opvoeden, ontspannen en inlichten van de bevolking. De openbare bibliotheek mag op geen enkel ogenblik aanleiding geven tot politiek, noch tot godsdienstige of antigodsdienstige propaganda. Zij is uitsluitend een werk voor volksopleiding.”⁹

Wat volksopleiding betreft heeft de openbare bibliotheek een weg afgelegd naar een veel bredere invulling van informatievoorziening, met o.m. aandacht voor doelgroepenwerking, kennisdeling, vraagontwikkeling, voortdurend leren, leesbevordering, enzovoort. In de memorie van toelichting van het decreet Lokaal Cultuurbeleid 2012 onderschrijft de Vlaamse Gemeenschap nog steeds dat gesubsidieerde openbare bibliotheken werken in een geest van objectiviteit, vrij van levensbeschouwelijke, politieke en commerciële invloeden.¹⁰

Ondanks de toenemende kritiek en roep om vernieuwing zal de wet Destrée van 17 oktober 1921¹¹ meer dan vijftig jaar de wetgevende leidraad blijven voor de openbare bibliotheekwerking in Vlaanderen (België). De wet heeft ongetwijfeld haar verdienste gehad, maar legde geen strikte

verplichtingen op aan de gemeentebesturen en voorzag onvoldoende subsidiemiddelen. In de decennia na de wet Destreé leidde het ontbreken van een duidelijke begrips- en taakomschrijving van de openbare bibliotheek tot een versnipperde bibliotheekgroei. Het Vlaamse bibliotheeklandschap moest wachten tot de jaren zeventig voor een nieuwe wettelijke basis.¹²

1.2. CULTUURPACT VAN 1973

Belangrijk voor de openbare bibliotheekwerking in Vlaanderen was de grondwetswijziging uit 1970 onder leiding van toenmalig premier Gaston Eyskens. Door de oprichting van de drie cultuurgemeenschappen ontvingen de *Nederlandse* en *Franse Cultuurraden* de bevoegdheid decreten uit te vaardigen, die voor hun gebied kracht van wet bezitten.¹³ Naast het taalgebruik in bestuurszaken, onderwijs en sociale betrekkingen en een aantal onderwijskwesties, werden ook de culturele aangelegenheden geregeld door de wet van 21 juli 1971. Daaronder viel ook het bibliotheekwezen. De bevoegdheden zouden tevens gelden voor de eentalige instellingen van Brussel-Hoofdstad.

Toen de wet van 16 juli 1973 waarbij de bescherming van de ideologische en filosofische strekkingen gewaarborgd wordt (de *Cultuurpactwet*) op 16 oktober 1973 in het Belgisch Staatsblad verscheen, was het overgrote deel van de bibliotheken nog eenzijdig privaatrechtelijke parochie- en volksbibliotheken. De ondertekening van het Cultuurpact betekende niet de grote stap voorwaarts. De zuilbewaking die in het Cultuurpact een eerste prioriteit bleef en de ongunstige economische omstandigheden zetten een rem op de verdere ontwikkeling van het Vlaamse bibliotheekwerk waardoor de achterstand op het buitenland groeide.¹⁴

1.3. HET DECREET VAN 1978 BETREFFENDE HET NEDERLANDSTALIGE OPENBAAR BIBLIOTHEEKWERK

De nood aan een nieuwe wetgeving werd zowel vanuit de overheid als vanuit de sector als urgent ervaren. In samenwerking met *de Hoge Raad voor de Openbare bibliotheken* werkte de toenmalige administratie voor openbare bibliotheken verschillende ontwerpen van bibliotheekdecreet uit.

De belangrijkste motieven bij het streven naar een nieuwe bibliotheekwetgeving kan men grosso modo opdelen in een kwalitatief en een kwantitatief luik: enerzijds het garanderen van de kwaliteit van de dienstverlening en de efficiënte structurering van het openbaar bibliotheekwezen, anderzijds het bereiken van een zo breed mogelijk publiek door een zo optimaal mogelijke spreiding van de bibliotheken en de uitbouw van een collectiefonds.¹⁵

Na meer dan 50 jaar ijveren voor een nieuwe wet op de openbare bibliotheken keurde de Vlaamse Cultuurraad op 19 juni 1978 het “Decreet betreffende het Nederlandstalige Openbaar Bibliotheekwerk” goed. De Franstalige Gemeenschap stemde in datzelfde jaar een analoog decreet. Het Vlaamse decreet beschouwde de openbare bibliotheken voor het eerst als een openbare dienst.

Aan de gemeenten en provincies werden verplichtingen opgelegd m.b.t. de organisatie en de financiering van openbare bibliotheken, er werden erkenningsvoorwaarden gesteld en een structuur

uitgetekend. Het decreet bevatte veel detailregels en plaatste de openbare bibliotheek in een keurslijf door het opleggen van bijvoorbeeld een minimum oppervlakte, de afstand tussen de rekken in de bib, de openingsuren, enz. Naast de uitbreiding van een sterk bibliotheeknetwerk, heeft de strikte normering van het decreet van 1978 ook een sterke professionalisering van de sector verwezenlijkt.

1.4. DECREET LOKAAL CULTUURBELEID 2001

Het decreet van 1978 trachtte de achterstand die Vlaanderen op het vlak van de ontwikkeling van de openbare bibliotheken had opgelopen in te halen. Al snel werd duidelijk dat de financiering en de strikte erkenningsvoorwaarden een probleem waren voor de realiseerbaarheid van het decreet binnen de voorziene uitvoeringstermijnen. Als gevolg hiervan kwamen er verschillende crisisbesluiten die de openbare besturen minder verplichtingen oplegden inzake collectie en openingsuren.

Aansluitend op het kerntakendebat groeide in de jaren 1990 steeds meer de gedachte dat de gemeenten autonome beslissingen moesten kunnen nemen en zelf verantwoordelijk waren voor hun cultuurbeleid. Dit leidde op 13 juli 2001 tot “het decreet houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid” dat veel minder regelde, maar waarbij de gemeenten zelf in een beleidsplan gingen vertalen wat ze wilden bereiken en hoe ze dat wilden doen. Er werd subsidie verleend voor een cultuurbeleidscoördinator die een cultuurbeleidsplan opstelde voor het gemeentelijk cultuurbeleid, de bibliotheek en het cultuurcentrum, als een instrument voor het lokale bestuur waarin de strategische keuzes werden beschreven.

Dit denkpatroon wordt ook duidelijk in de begripsomschrijving van de openbare bibliotheek in het decreet Lokaal Cultuurbeleid 2001. Deze geeft ruimte voor interpretatie en past binnen de filosofie van een kaderdecreet dat kan worden ingebed in de globale visie van het integraal cultuurbeleid:¹⁶

(...) een basisvoorziening waar elke burger terecht kan met zijn vragen over kennis, cultuur, informatie en ontspanning. Ze bemiddelt actief bij het beantwoorden van deze vragen. De openbare bibliotheek is actief inzake cultuurspreiding en cultuurparticipatie; ze werkt in een geest van objectiviteit en vrij van levensbeschouwelijke, politieke en commerciële invloeden.¹⁷

Zoals eerder gezegd is het bibliotheekwezen onderhevig aan een proces van transitie en traditie dat zich sinds de goedkeuring van het decreet in 2001 in een versneld tempo heeft voortgezet. Er moet rekening worden gehouden met hedendaagse en toekomstige ontwikkelingen zonder de kerntaken en traditionele identiteit van de openbare bibliotheek uit het oog te verliezen. Deze symbiose vergt een aangepast bestuurlijk en wetgevend kader van waaruit de verschillende openbare besturen de openbare bibliotheek in Vlaanderen tot een duurzame culturele actor maken.

Met het decreet van 6 juli 2012 betreffende het Lokaal Cultuurbeleid, willen we de inspanningen voortzetten in een nieuw kader. De lokale besturen krijgen nog meer vrijheid om het lokaal cultuurbeleid vorm te geven op maat van de lokale noden. Het decreet wil de gemeenten ondersteunen bij een kwaliteitsvol en duurzaam lokaal cultuurbeleid, met bijzondere aandacht voor de uitbouw en de werking van de openbare bibliotheek als een laagdrempelige instelling.

2. EEN NIEUW BELEIDSKADER

Recente administratieve regelgeving heeft een nieuwe bestuurlijke periode ingeluid waarbij de nadruk ligt op een meer slagkrachtig overheidsoptreden in Vlaanderen, een volwassen partnerschap met de lokale en provinciale besturen, een interne staatsvorming met de nadruk op subsidiariteit en een omvattende meerjarenplanning waarbij outputcontrole en benchmarking mogelijk zijn (de beleids- en beheerscyclus).

Op 6 juli 2011 stemde het Vlaams Parlement het decreet houdende vaststelling van de algemene regels waaronder in de Vlaamse Gemeenschap en het Vlaamse Gewest periodieke plan- en rapporteringsverplichtingen aan lokale besturen kunnen worden opgelegd. Dit ‘Planlastendecreet’ ambiert een verregaande administratieve vereenvoudiging, maar betekent eveneens een cultuurverandering voor de Vlaamse overheid die stuurt op hoofdlijnen en de lokale besturen meer operationele autonomie geeft.

Het decreet introduceert een verplicht kader voor de Vlaamse regelgeving waarbij de Vlaamse overheid gedurende meerdere opeenvolgende jaren aan de lokale besturen periodieke plan- en rapporteringsverplichtingen oplegt. De lokale besturen kunnen zich bij de uitwerking van hun lokale doelstellingen, inschrijven in de Vlaamse beleidsprioriteiten van de Vlaamse Regering en kunnen hiervoor subsidies ontvangen.

Belangrijke wijzigingen zijn dat er afgestapt wordt van een sectorale beleidsplanning en dat er in de toekomst gestuurd wordt op output (te bereiken doelstellingen of effecten) in plaats van op input. De Vlaamse overheid zal zich in de toekomst niet meer mengen in de organisatorische structuur van de lokale overheden. Zo werden bijvoorbeeld personeelsverplichtingen uit diverse decreten geschrapt.

2.1. HET DECREET LOKAAL CULTUURBELEID 2012

Ingevolge het Planlastendecreet moesten diverse sectorale decreten worden aangepast of vervangen, zo ook het decreet van 13 juli 2001 houdende het stimuleren van een kwalitatief en integraal lokaal cultuurbeleid.

Met het decreet van 6 juli 2012 betreffende het Lokaal Cultuurbeleid volgen we de ingeslagen weg, maar gaan daarbij een stap verder door lokale besturen nog meer verantwoordelijkheid te geven om het beleid op maat in te vullen. Het decreet vereenvoudigt de regelgeving door zich te conformeren aan de regels van het Planlastendecreet. Het erkent het gemeentelijke bestuursniveau in de sturing van het cultuurbeleid en sluit hiermee aan bij het Vlaams Regeerakkoord (2009-2014).

Concreet moeten gemeenten vanaf de volgende gemeentelijke bestuursperiode (die loopt van 2014 tot en met 2019) aanzienlijk minder plan- en rapporteringsverplichtingen vervullen. Het cultuurbeleidsplan wordt afgeschaft en geïntegreerd in de lokale meerjarenplanning. De subsidieaanvraag en de rapportering verlopen via de strategische meerjarenplanning en de beheers- en beleidscyclus.

Er worden geen voorwaarden meer gesteld over de aard van de in te zetten middelen, bijvoorbeeld het gratis ter beschikking stellen van gedrukte materialen in de bibliotheek, of de organisatorische structuur van het lokale bestuur, bijvoorbeeld de personeelsformatie en -bezetting van de bibliotheek.

De subsidie kan uiteraard nog worden aangewend voor personeelsuitgaven die kaderen in de lokale invulling van de Vlaamse beleidsprioriteiten, maar er wordt niet meer bepaald dat de subsidie uitsluitend kan worden gebruikt voor personeelsuitgaven.

De ondersteuning van de openbare bibliotheek gebeurt in het decreet van 6 juli 2012 op basis van de Vlaamse beleidsprioriteit waarbij de gemeente een laagdrempelige bibliotheek organiseert, aangepast aan de hedendaagse behoeften.

Om te kunnen intekenen op deze beleidsprioriteit moet de openbare bibliotheek voldoen aan een aantal basisvereisten. De bibliotheek moet:

- 1° inspelen op maatschappelijke uitdagingen zoals de digitalisering van de samenleving;
- 2° een onafhankelijk en pluriform informatieaanbod ter beschikking stellen, breed en zorgvuldig samengesteld, aangepast aan de behoeften van het doelpubliek en in een niet-commerciële omgeving;
- 3° een online-catalogus aanbieden vanuit een bibliotheekstelsel, gebaseerd op de gegevens van het centraal bibliografisch achtergrondbestand Open Vlacc;
- 4° de raadpleging in de bibliotheek van alle informatiedragers en de uitlending van materialen en bestanden zo laagdrempelig mogelijk maken, in het bijzonder voor moeilijk bereikbare doelgroepen en voor mensen met een beperkt inkomen;
- 5° een optimale publieke dienstverlening garanderen op klantvriendelijke uren;
- 6° van de middelen, bestemd voor de aankoop van gedrukte materialen, jaarlijks minstens 75 procent van het vastgestelde budget besteden aan Nederlandstalige publicaties;
- 7° met het oog op monitoring, naast de door de gemeenteraad goedgekeurde jaarrekening, één keer per jaar algemene beleidsrelevante gegevens ter beschikking stellen over de openbare bibliotheek in de vorm en volgens de procedure die de Vlaamse Regering bepaalt.

De gemeenten krijgen meer vrijheid om binnen de Vlaamse doelstellingen een eigen lokaal beleid te voeren. Met de subsidies gekoppeld aan de Vlaamse beleidsprioriteiten wil de Vlaamse overheid extra impulsen geven aan gemeenten om in te zetten op een aantal gemeenschappelijke noden, elk vanuit haar eigenheid.

GROOTSTEDEN

Vermits de bepalingen van het Planlastendecreet niet van toepassing zijn op het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad, voorziet het decreet voor de betrokken gemeenten een aparte regeling.¹⁸ Ook voor de grootstedelijke gebieden Antwerpen en Gent geldt een aparte regeling voor de ondersteuning van hun lokaal bibliotheekbeleid. Om de subsidie voor hun lokaal cultuurbeleid te verkrijgen, moeten de steden Antwerpen en Gent lokale invulling geven aan de volgende Vlaamse beleidsprioriteit.¹⁹

De stad voert een integraal lokaal cultuurbeleid, met aandacht voor alle culturele sectoren, waarbij ze:

- 1° / vertrekt vanuit de demografische samenstelling van de stad met het oog op de participatie van alle mogelijke doelgroepen in de stad;
- 2° / een beleid ontwikkelt op het vlak van cultuureducatie dat minstens inzet op levenslang leren, mediageletterdheid en de bevordering van de culturele competentie;
- 3° / een kunstenbeleid ontwikkelt dat inzet op het brede spectrum van amateurkunstenaars, individuele kunstenaars en professionele kunstinstellingen op het grondgebied.

PROVINCIES

Het provinciale streekgericht bibliotheekbeleid ter ondersteuning van de bibliotheekwerking blijft behouden. Deze opdracht wordt ook in het Witboek Interne Staatshervorming uit 2011 specifiek toegewezen aan de provincies en vormt het legitieme kader waarbinnen de provincies hun bibliotheekbeleid kunnen ontwikkelen. In het verlengde van het kerntakendebat en het Planlastendecreet is de wijze waarop ze dit doen, de eigen verantwoordelijkheid van elke provincie. Er wordt daarbij rekening gehouden met de autonomie en de verantwoordelijkheid van de provincies om een eigen provinciaal beleid te voeren ter ondersteuning van de bibliotheekwerking.

Binnen deze eigen invulling vraagt het decreet aandacht voor de specifieke rol van de provincies inzake schaalvergroting van de bibliotheekwerking, via de ontwikkeling van provinciale bibliotheeksystemen en het stimuleren van structurele samenwerkingsverbanden tussen gemeenten. De provinciale bibliotheeksystemen zijn immers een cruciale schakel voor de verdere uitbouw van de digitale bibliotheek voor de openbare bibliotheken binnen de Vlaamse Gemeenschap. De Vlaamse overheid, Bibnet en de provincies zijn hierover in dialoog met de bedoeling de huidige systemen te optimaliseren.

3. INTERNATIONALE BIBLIOTHEEKCONTEXT

Vlaanderen beschikt dus anno 2013 over een fijnmazig netwerk van lokale openbare bibliotheken. Hoewel de openbare bibliotheek in de eerste plaats een lokaal werkingsgebied heeft, is het openbaar bibliotheekwezen op zich een mondiaal gegeven.

Verspreid over de hele wereld vind je openbare bibliotheken in allerlei variëteiten. Ondanks de grote diversiteit aan openbare bibliotheken ligt er een algemeen professioneel concept aan de grondslag dat bouwt op een aantal internationale beginselen. Overleg en samenwerking tussen internationale, Europese en nationale beleidsniveaus, non-gouvernementele organisaties (ngo's) en belangenbehartigers resulteren in professionele uitgangspunten en afspraken die een basiskader vormen voor het openbaar bibliotheekwerk. De Vlaamse Gemeenschap onderschrijft de internationale en Europese initiatieven ter bevordering van het openbaar bibliotheekbeleid. Deze lijken hier in Vlaanderen vaak evident en vanzelfsprekend, maar bijvoorbeeld de vrije toegang tot informatie en het beschikken over toegankelijke informatie is niet over heel de wereld zo evident. Net daarom is het belangrijk om dieper in te gaan op deze internationale beginselen. We proberen ook telkens de vertaalslag te maken naar de Vlaamse regelgeving.

3.1. IFLA

Eén van de belangrijkste en meest prominente internationale bibliotheekorganisaties is de 'International Federation of Library Associations' (IFLA), officieel opgericht in 1927. IFLA geeft informatiespecialisten een internationaal forum voor de uitwisseling van ideeën en de promotie van internationale samenwerking, onderzoek en ontwikkeling in het brede veld van het openbaar bibliotheekwezen en informatiediensten. Via de publicatie van verschillende manifesten en 'guidelines' werkt IFLA mee aan het basiskader voor het openbaar bibliotheekwerk. Dit alles gebeurt in nauwe samenwerking met tal van ngo's en internationale agentschappen zoals UNESCO en WIPO.²⁰ De website van de federatie is de belangrijkste bron van informatie over IFLA, haar beleid en activiteiten.²¹

3.1.1. IFLA/UNESCO MANIFEST OVER DE OPENBARE BIBLIOTHEEK VAN 1994

De internationale standaard voor openbare bibliotheken is vastgelegd in het IFLA/UNESCO Manifest over de Openbare Bibliotheek (1994). Het IFLA/UNESCO Manifest geldt als het meest toonaangevende document en richtinggevende leidraad voor het bibliotheekbeleid in verschillende landen. Volgend citaat geeft de kern van het manifest weer:

“Vrijheid, welvaart en de ontplooiing van samenleving en individu zijn fundamentele menselijke waarden. Deze kunnen alleen worden gerealiseerd door goed geïnformeerde burgers, die in staat zijn hun democratische rechten uit te oefenen en een actieve rol te spelen in de samenleving. Constructief deelnemen aan het maatschappelijk leven en meewerken aan het vormgeven van de democratie zijn afhankelijk van voldoende opleiding en van vrije en onbeperkte toegang tot kennis, wetenschap, cultuur en informatie.”

Met dit manifest verklaart de UNESCO dat zij de openbare bibliotheek beschouwt “als een stuwende kracht op de weg naar educatie, cultuur en informatie en als een essentiële factor bij de bevordering van vrede en welbevinden in de gedachten van mannen en vrouwen.” Kern van de bibliotheekfunctie is de vrije toegang van informatie. Voor de doelstelling wordt verwezen naar diverse mensenrechten, inclusief de vrijheid van levensovertuiging en het recht op privacy.²² Dit manifest werd ook vertaald in meer praktische handleidingen over hoe openbare bibliotheken hier kunnen mee omgaan.²³

De Vlaamse Gemeenschap onderschrijft volgende uitgangspunten van het IFLA/UNESCO manifest over de openbare bibliotheek:

- // aanleren en versterken van leesgewoonten bij kinderen van jongs af aan;
- // ondersteunen van zelfstudie en van het reguliere onderwijs op alle niveaus;
- // gelegenheid geven voor creatieve zelfontplooiing;
- // stimuleren van de verbeelding en de creativiteit bij kinderen en jonge mensen;
- // besef bijbrengen van het culturele erfgoed en waardering voor kunst en voor de verworvenheden en vernieuwende ontwikkelingen op het gebied van de wetenschap;
- // toegang bieden tot allerlei vormen waarin de uitvoerende kunst zich manifesteert;
- // bevorderen van de interculturele dialoog en aanmoedigen van culturele verscheidenheid;
- // ruimte geven aan de traditie van mondelinge overdracht;
- // garanderen dat de burgers toegang hebben tot allerlei vormen van lokale informatie;
- // verlenen van diensten die toegesneden zijn op de behoeften van lokale bedrijven, instellingen en belangengroepen;
- // bijdragen aan de ontwikkeling van vaardigheden, die het omgaan met informatie en met de computer moeten vergemakkelijken;
- // ondersteuning geven en deelnemen aan activiteiten en projecten in het kader van de alfabetisering, zo nodig zelf initiatieven nemen op dit gebied.

Deze uitgangspunten voor de opdracht van de openbare bibliotheek in relatie tot informatie, alfabetisering, educatie en cultuur, kennen een duidelijke vertaalslag in het decreet Lokaal Cultuurbeleid van 2012, uiteraard aangepast aan de hedendaagse context, gekenmerkt door een hoge mate van digitalisering.

3.1.2. IFLA/UNESCO MANIFEST DE CULTURELE BIBLIOTHEEK VAN 2009

Het Vlaamse bibliotheekbeleid benadrukt en waakt erover dat de openbare bibliotheek een basisvoorziening is voor elke burger. Elk individu heeft het recht op een volledig aanbod van bibliotheek- en informatiedienstverlening. De openbare bibliotheek in Vlaanderen wordt geacht zich actief naar de burger te richten en culturele diversiteit en pluriforme informatie te bevorderen.²⁴ Dit slaat zowel op de informatie en literatuur die wordt aangeboden, als op het doelpubliek van de bibliotheek, wat aansluit bij dit *IFLA/UNESCO Manifest*.²⁵

Specifieke aandacht is gewenst voor groepen die in een multiculturele maatschappij vaak aan de rand van de samenleving staan. De memorie van toelichting bij het decreet betreffende het Lokaal Cultuurbeleid (2012) formuleert het als volgt:²⁶

“Vermits het om een basisvoorziening gaat, moet de raadpleging in de bibliotheek van alle informatiedragers en de uitlening ervan zo laagdrempelig mogelijk worden gehouden (...) Het is essentieel dat de bibliotheek een laagdrempelige instelling blijft, vooral voor moeilijk bereikbare doelgroepen, zoals gehandicapten, ouderen, personen in armoede, personen met een leesbeperking, kinderen en jongeren, jonge gezinnen, laaggeschoolden en allochtonen...”

Aanvullend is er ook het IFLA-manifest uit 2012 over bibliotheekdienstverlening voor personen met een leesbeperking.²⁷ Hierbij pleit men er voor dat elke bibliotheekdienstverlening toegankelijk is voor mensen met een leesbeperking. Ook hier komt dus het belang van die bibliotheek als laagdrempelige instelling terug.

3.1.3. IFLA/UNESCO MANIFEST VOOR DIGITALE BIBLIOTHEKEN VAN 2010

Deze IFLA/UNESCO manifesten uit 1994 en 2009 zijn inhoudelijk nog steeds brandend actueel, maar de vorm wijzigt zeer snel. We weten ondertussen dat de digitalisering één van onze grootste uitdagingen is. E-cultuur en digitalisering vormen dan ook één van de prioriteiten van mijn beleid. De Vlaamse overheid zet de jongste jaren sterk in op de ontwikkeling van de digitale bibliotheek. Volgens de internationale richtlijnen is de missie van de digitale bibliotheek directe toegang geven tot informatiebronnen, zowel digitale als niet-digitale, op een gestructureerde en gezaghebbende wijze en dus informatietechnologie, onderwijs en cultuur koppelen aan de hedendaagse bibliotheekdienst. Om deze missie te realiseren moeten volgende doelstellingen worden nagestreefd.²⁸

- // ondersteuning van digitalisering, toegang tot en behoud van cultureel en wetenschappelijk erfgoed;
- // verschaffen van toegang voor alle gebruikers tot de informatiebronnen verzameld door bibliotheken, met inachtneming van intellectuele eigendomsrechten;
- // creëren van interoperabele digitale bibliotheeksystemen om open standaarden en toegang te bevorderen;
- // ondersteunen van de centrale rol van bibliotheken en informatiediensten in de bevordering van gemeenschappelijke standaarden en best practices;
- // mensen bewust maken van de dringende noodzaak om de permanente toegankelijkheid van digitaal materiaal te garanderen;
- // digitale bibliotheken linken aan collecties, diensten en mensen, om de creatie en verspreiding van data en onderzoek te faciliteren.

De ontwikkeling van de digitale bibliotheek in Vlaanderen is dan ook cruciaal voor de uitbouw van een eigentijdse openbare bibliotheek. De Vlaamse Gemeenschap subsidieert Bibnet dat als taak heeft de digitale bibliotheek in Vlaanderen vorm te geven. Dit impliceert de ontwikkeling, de realisatie en het beheer van inhoudelijke en technische toepassingen. Daarnaast bepaalt de Vlaamse Gemeenschap in het decreet betreffende het Lokaal Cultuurbeleid dat de openbare bibliotheek moet inspelen op maatschappelijke uitdagingen zoals de digitalisering van de samenleving, en ze moet een onlinecatalogus aanbieden vanuit een bibliotheekstelsel dat gebaseerd is op de gegevens van het centraal bibliografisch achtergrondbestand Open Vlacc. Belangrijk is dat er op gemeentelijk vlak de nodige deskundigheid bestaat om de voortschrijdende technologische ontwikkelingen te implementeren in het lokaal bibliotheekbeleid en de gebruikers hierbij te begeleiden.²⁹

Voor de ontwikkeling van de digitale bibliotheek pleit de Vlaamse Gemeenschap via de Taalunie voor een nauwgezette samenwerking met Nederland. Het Comité van Ministers is van mening dat hierbij het taalgebiedbrede perspectief, samenwerking met de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren (DBNL) en aansluiting op Europeana³⁰ belangrijke aandachtspunten zijn.

3.1.4. IFLA/UNESCO MANIFEST VOOR SCHOOLMEDIATHEKEN VAN 2000

De samenwerking tussen het openbaar bibliotheekwezen en het onderwijs wordt door de IFLA en UNESCO erkend als een essentieel element in het openbaar bibliotheekbeleid. In het Manifest wordt dit uitgewerkt onder de noemer schoolmediatheken waaronder wordt verstaan: schoolbibliotheken, schoolmediatheken, schoolinformatiecentra, open leercentra, enz. De schoolmediatheek wordt hier gezien als een essentiële partner in het lokale, regionale en nationale bibliotheek- en informatienetwerk. In Vlaanderen worden de functies van zulke schoolmediatheken vaak vervuld door de lokale openbare bibliotheek.

Samenwerking tussen het onderwijs en de lokale openbare bibliotheken is steeds een prioriteit geweest binnen het Vlaamse bibliotheekbeleid. Dat is niet nieuw, maar wordt wel opnieuw bevestigd in het nieuwe decreet. Ik wil dit partnerschap blijven ondersteunen en stimuleren. Het onderschrijft de opdracht van de openbare bibliotheek om samen te werken met het onderwijs en andere netwerken, met speciale aandacht voor de bibliotheek als belangrijke actor in het kader van levenslang leren.³¹ Volgens het IFLA/UNESCO Manifest voor Schoolmediatheken zijn de volgende punten essentieel voor de ontwikkeling van de leer-, schrijf- en informativaardigheden, het onderwijs, het leren en de cultuur:³²

- // ondersteunen en verrijken van de educatieve doelen zoals bepaald in de missie en het curriculum van de school;
- // ontwikkelen en onderhouden van het lees- en leerplezier bij kinderen;
- // de mogelijkheden bieden om ervaringen op te doen in het ontwikkelen en gebruiken van informatie voor kennis, begrip, creativiteit en ontspanning;
- // ondersteunen van alle leerlingen bij het leren en in de toepassing van informativaardigheden voor de evaluatie en het gebruik van informatie, ongeacht vorm, formaat of medium, rekening houdend met gevoeligheden die bestaan voor de manieren van communicatie binnen een gemeenschap;
- // aanbieden van toegang tot lokale, regionale, nationale en internationale bronnen en creëren van gelegenheid voor leerlingen om in contact te komen met diverse ideeën, ervaringen en opvattingen;
- // organiseren van activiteiten die het culturele en sociale bewustzijn bevorderen;
- // samenwerken met leerlingen, leerkrachten, administratief personeel en ouders om de missie van de mediatheek te realiseren;
- // onderschrijven van het idee dat intellectuele vrijheid en toegang tot informatie bijdraagt aan verantwoord burgerschap en deelname aan democratie;
- // bevorderen van lezen en van de middelen en de diensten van de schoolmediatheek naar de hele schoolgemeenschap toe en daarbuiten.

Door de ontwikkeling van beleid en diensten kan de openbare bibliotheek in samenwerking met o.m. onderwijs bovenvermelde functies vervullen, door bronnen te selecteren en te verwerven, door fysieke en intellectuele toegang te verlenen tot geschikte informatiebronnen, door instructie en begeleiding aan te bieden en door het in dienst nemen van goed opgeleid personeel.³³

3.2. EBLIDA EN NAPLE

Waar de IFLA een wereldwijde organisatie is, zijn er ook bibliotheekbelangenbehartigers op Europees niveau actief. De Europese koepel- en lobbyorganisatie van nationale bibliotheek-, archief- en (andere) kennisorganisaties en verenigingen is de *European Bureau of Library, Information and Documentation Associations*³⁴ (EBLIDA), ontstaan in 1992 en gestationeerd in Den Haag, België en alle andere landen van de Europese Unie zijn lid van deze belangenbehartiger. EBLIDA focust zich de jongste jaren vooral op het openbaar bibliotheekbeleid en de thematiek van copyright, e-books en e-content en zij ijvert voor een digitaal leenrecht. De EBLIDA Strategy 2010-2013 is het visiedocument van de organisatie met als doel de belangen van nationale bibliotheek-, archief- en (andere) kennisorganisaties te verdedigen en te promoten, met een duidelijke focus op de agenda van de Europese Commissie.³⁵

In samenwerking met IFLA werkte EBLIDA aan een ‘*Background Paper*’ waarin uitleg wordt gegeven over de situatie van e-books, de complicerende factoren, de businessmodels voor e-books binnen de boekenbranche en de bezorgdheid die bij uitgevers en boekhandels leeft over de uitlening van e-books door bibliotheken. Ook wordt de moeizame verhouding van de bibliotheekwereld met het e-book beschreven en de problemen waarmee bibliotheken te maken krijgen als ze e-content willen aanbieden.

In 2002 stichtten de EU-landen het forum NAPLE³⁶ (*National Authorities on Public Libraries in Europe*) met een actieve Vlaamse vertegenwoordiging. NAPLE is een kenniscentrum m.b.t. Europese openbare bibliotheken, promoot de ontwikkeling van nationale bibliotheekdiensten, identificeert opportuniteiten voor relevante samenwerking en onderzoeksdomeinen, en ondersteunt strategische bibliotheekontwikkeling in Europa. Vanuit de Vlaamse overheid blijft het dus onze taak om te zorgen voor een vertegenwoordiging in deze Europese netwerken en deze dan opnieuw te vertalen naar onze Vlaamse en lokale context.

4. DE BIB IN EEN BREDERE EUROPESE EN VLAAMSE BELEIDSCONTEXT

Bibliotheken werden in het recente verleden vaak als “buitendienst” in de gemeente beschouwd, ook letterlijk, waardoor ze verder af stonden van het gemeentelijke beleid. De voorbije jaren zagen we dit evolueren en de meeste bibliotheken slagen er in om zich hoger op de politieke agenda in de gemeente te plaatsen. De evolutie die het bibliotheekwerk heeft doorgemaakt is daaraan niet vreemd. Met het nieuwe Planlastendecreet zal de gemeente nog meer verplicht worden om het beleid van de verschillende diensten op elkaar af te stemmen en wordt er een nieuwe stap gezet naar de verdere integratie van de bibliotheek in het bredere gemeentelijke beleid. De openbare bibliotheek is geen eiland meer, maar een nuttig instrument om dat beleid te realiseren. De bibliotheek moet zich dan ook bewust openstellen voor bredere, maatschappelijke agenda's van het beleidsniveau.

Net als op het lokale niveau worden er op het Vlaamse en op het Europese niveau bredere beleidsplannen uitgetekend. Plannen die niet sectoraal geënt zijn, maar veelomvattend en veelzijdig zijn samengesteld. Vlaanderen heeft met het Pact 2020 hetzelfde tijdsperspectief als de Europa 2020-strategie en inhoudelijk sluiten beide strategische plannen sterk op elkaar aan. Noch Vlaanderen, noch Europa leggen de bibliotheken verplichtingen op met de vermelde plannen, maar willen hen wel, net als alle maatschappelijke actoren, stimuleren om mee te werken aan een verbeterde samenleving. Het is voor de bibliotheeksector een goede denkoefening om bij die plannen de reflectie te maken wat haar mogelijke rol en bijdrage in de uitvoering van die plannen kan zijn en ze daarbij ook te concretiseren. Voor bestuurders is het belangrijk om er bewust van te zijn dat een bibliotheek een middel kan zijn om grote maatschappelijke uitdagingen mee aan te pakken.

4.1. EUROPA

4.1.1. EUROPA 2020

Europa 2020 is het tienjarenplan van de Europese Unie. Dit plan moet niet alleen de economische crisis overwinnen, maar ook de problemen van ons groeimodel aanpakken en de voorwaarden scheppen voor een ander soort groei: slimmer, duurzamer en voor iedereen. Om hieraan concrete invulling te geven, zijn er vijf hoofddoelstellingen vastgesteld rond werkgelegenheid, onderwijs, onderzoek en innovatie, sociale inclusie en armoedebestrijding en klimaat en energie.

Als we de doelstellingen van Europa 2020 bekijken, zien we dat de bib door haar nabijheid en laagdrempeligheid op diverse aspecten het verschil kan maken. De bibliotheken hebben hun absolute meerwaarde en zouden zich wellicht ook meer effectief moeten tonen. Bij deze drie aspecten kunnen bibliotheken een essentiële bijdrage leveren aan de doelstellingen van Europa 2020:

// **Toegankelijkheid:** De bib kan een aantal voor de Europese Commissie belangrijke doelgroepen (bijvoorbeeld jongeren, schoolverlaters, werkzoekenden, ouderen, migrantengemeenschappen) bereiken en hen vrije toegang tot belangrijke diensten leveren. De informatie en diensten die worden aangeboden zijn natuurlijk maar effectief als iedereen weet dat ze bestaan en er ook toegang tot heeft.

// **Levenslang leren:** Zowel het niet-formele als het informele leren zijn voor Europa heel belangrijk. Bibliotheken kunnen dit aanbieden in de vorm van workshops, lezingen, leesclubs, debatten, computer- en internetinitiaties ... en leveren op die manier een bijdrage aan het principe van het levenslang leren.

// **E-inclusie:** Het belang van digitale competenties en e-vaardigheden, om werkloosheid en sociale uitsluiting tegen te gaan, wordt in heel wat Europese programma's aangehaald. Bibliotheken kunnen een belangrijke rol spelen om e-inclusie in de maatschappij te verhogen.

4.1.1.1. Toegankelijkheid

De bib straalt als lokale instelling een vertrouwelijke sfeer uit. Ze organiseert heel wat activiteiten en levert op die manier een bijdrage aan gemeenschapsvorming. Ze gaat op een innovatieve manier om met de mogelijkheden en de rijkdom van de onlinewereld en probeert dit te delen met de minderbedeelde groepen in onze maatschappij. Ze biedt vrije toegang tot informatietechnologie en onlinebronnen, maar brengt burgers tegelijkertijd digitale geletterdheid bij. Deze unieke combinatie maakt van openbare bibliotheken een onmisbare schakel om de verschillende doelstellingen in Europa waar te maken. Recent onderzoek van de Bill en Melinda Gates Foundation in 17 verschillende Europese landen, toont aan dat 200.000 Belgen geen andere manier hebben om op het internet te gaan dan via de computers in de bibliotheek.³⁷

Bibliotheken kunnen op die manier voor heel wat mensen de derde plek zijn. Een concept dat voor het eerst werd gebruikt door de Amerikaanse socioloog Ray Oldenburg, en dat stelt dat iedere burger nood heeft aan een derde plek, naast zijn thuis en zijn werkplek, waar hij zich in een sociale omgeving kan ontwikkelen.³⁸

4.1.1.2. Levenslang leren

Educatie is meer dan enkel het formele onderwijs. Ook in niet-formele en informele leercontexten leren we heel wat bij. Niet-formeel leren vindt plaats buiten de reguliere opleidingssystemen en leidt niet tot het behalen van een diploma of certificaat. Informeel leren gebeurt spontaan in het dagelijkse leven. In tegenstelling tot formeel en niet-formeel leren is informeel leren niet noodzakelijk 'bewust leren'.

De Europese Commissie presenteerde een Europees referentiekader met acht sleutelcompetenties voor levenslang leren.³⁹ Sleutelcompetenties zijn die competenties die elk individu nodig heeft voor zijn zelfontplooiing en ontwikkeling, actief burgerschap, sociale integratie en zijn werk.

Bibliotheken kunnen met hun aanbod meerdere van deze competenties stimuleren en helpen ontwikkelen: de taalcompetenties, maar ook de sociale en burgerschapscompetenties. De bib kan haar belangrijkste bijdrage wellicht leveren aan het ontwikkelen van de digitale competenties en het cultureel bewustzijn.

4.1.1.3. E-inclusie

Er worden in Europa 2020 zeven kerninitiatieven opgezet die als kader dienen voor gezamenlijke activiteiten van de EU en nationale overheden op aandachtsgebieden zoals innovatie, digitale economie, werkgelegenheid, industriebeleid, armoede en efficiënt grondstoffenbeleid. *De digitale agenda voor Europa* stelt voor om het potentieel van de informatie- en communicatietechnologieën (ICT) beter

te benutten om innovatie, economische groei en vooruitgang te stimuleren. Het gebrek aan digitale geletterdheid en digitale vaardigheden bij heel wat burgers is hierbij één van de grote obstakels en net hierin kunnen lokale openbare bibliotheken een stimulerende factor zijn.

In de Digitale Agenda voor Europa wordt uiteengezet welke rol ICT moet spelen in een Europa dat zijn doelstellingen voor 2020 wil halen. Centraal in de aanpak staat het verhogen van het vertrouwen in ICT. De Commissie wijst op de gedeelde verantwoordelijkheid van de Europese, de nationale en de regionale overheden. Elk kerninitiatief bevat engagementen van de Europese Commissie zelf, en verwachtingen t.a.v. de lidstaten en de regio's. De Digitale Agenda bestaat op haar beurt uit zeven kerninitiatieven. Een van de zeven secties is volledig gewijd aan de digitale geletterdheid en de uitbouw van digitale vaardigheden voor alle burgers.⁴⁰

4.2. VLAANDEREN

4.2.1. VLAANDEREN IN ACTIE – PACT 2020

Vlaanderen in Actie is het toekomstplan voor Vlaanderen van de Vlaamse Regering.⁴¹ De doelstelling is om van Vlaanderen tegen 2020 een economisch innovatieve, duurzame en sociaal warme regio te maken. Grote maatschappelijke uitdagingen, zoals de economische crisis, het energievraagstuk of de vergrijzing van de bevolking, maken een dergelijke langetermijnstrategie voor Vlaanderen noodzakelijk. Om die uitdagingen aan te pakken en te werken aan de doelstellingen van het Pact 2020 schuift het regeerakkoord 2009-2014 zeven doorbraken naar voren, waarbij bibliotheken vooral kunnen inspelen op de doorbraak *warme samenleving*. Hiermee wil het Pact 2020 een inclusieve samenleving tot stand brengen, de ontplooiingskansen van de mensen bevorderen en de sociale banden tussen mensen versterken. De subdoelstellingen die worden nagestreefd zijn meer gelijke kansen, meer participatie in alle domeinen van het maatschappelijke leven, zoals sport, cultuur, toerisme en media, en het terugdringen van armoede. Ook voor de openbare bibliotheken ligt hier een belangrijke uitdaging.

4.2.2. CULTUURFORUM 2020

Als invulling van het culturele luik van het actieplan Vlaanderen in Actie startte ik in 2010 met het Cultuurforum 2020. Met het Cultuurforum 2020 wordt het brede cultuurveld jaarlijks bijeengebracht. De strategische doelstellingen uit mijn Beleidsnota Cultuur 2009-2014 werden in het Forum vertaald naar zeven ateliers: duurzaam beleid, participatie en diversiteit, e-cultuur en digitalisering, competentieverwerving en -waardering stimuleren, cultuurmanagement en cultuureconomie, internationaal cultuurbeleid en eco-cultuur. De visieteksten uit deze ateliers stimuleren de verdere ontwikkeling van de verschillende doelstellingen die Vlaanderen vooropstelt.⁴² De hoofdlijnen uit deze visieteksten worden hierna vertaald naar de bibliotheeksector.

4.2.2.1. Duurzaam beleid

Om een open samenleving te realiseren waaraan alle inwoners evenwaardig kunnen participeren is er aandacht nodig voor inclusie. Een inclusief (bibliotheek)beleid is gericht op alle inwoners en op kansen voor elk individu om zich te ontplooien. Leren samenleven in een grote en divers samengestelde bevolking is cruciaal. Door haar openheid en laagdrempeligheid kan de bibliotheek een

drijvende kracht zijn om dialoog en verbindingen tussen individuen, groepen en gemeenschappen te bevorderen. Het integrale denken is hierbij van groot belang en samenwerking met andere (culturele) sectoren noodzakelijk. De bibliotheek moet zich openstellen voor iedereen en dus ook betaalbaar zijn.

4.2.2.2. Diversiteit en participatie

Onze samenleving wordt steeds diverser. Die meervoudigheid biedt kansen. Om wisselwerking mogelijk te maken is het belangrijk dat de participatiegraad in onze samenleving, en ook aan cultuur, hoog ligt. Bibliotheken moeten bijdragen aan kansen voor individuen en groepen om hun eigenheid te ontwikkelen en anderen te leren waarderen. Ze zijn een plaats waar creatie, ontmoeting en gemeenschapsvorming worden gestimuleerd, met extra aandacht voor de moeilijk bereikbare groepen in onze samenleving.

4.2.2.3. E-cultuur en digitalisering

Onze samenleving wordt steeds meer digitaal en kenmerkt zich door een verspreiding van mobiele technologie. Technieken laten content op maat van de gebruiker toe en laten de gebruiker eveneens toe om zelf content te creëren of hiermee te interageren. Deze trends zullen zich in de nabije toekomst nog uitbreiden. Bibliotheken hebben dan ook de expliciete opdracht om e-inclusie in de samenleving te bevorderen, want digitalisering in heel wat facetten houdt het risico in dat steeds meer groepen dreigen uitgesloten te worden van een volwaardige maatschappelijke participatie.

Bibliotheken kunnen digitale content beschikbaar maken voor de burgers. In eerste instantie door content aan te bieden aan gebruikers, maar ook door steeds meer (Vlaams) cultureel erfgoed digitaal beschikbaar te stellen en te ontsluiten. Er moet hierbij aansluiting worden gezocht bij internationale en Europese initiatieven.

4.2.2.4. Competentieverwerving en -waardering stimuleren

Bibliotheken kunnen het vrijwillig en spontaan leren aanmoedigen en ondersteunen. Mensen, van jong tot oud, moeten er zich van bewust zijn dat ze hun leven lang nieuwe dingen kunnen ontdekken, en dat dit aangenaam en belangrijk is. In een snel veranderende en hoogontwikkelde samenleving hebben we ons leven lang, zowel professioneel als persoonlijk, een breed gamma van competenties nodig. Levenslang en levensbreed leren is dan ook een continu proces, en het cultureel leren maakt er een essentieel onderdeel van uit.

Bibliotheken kunnen zelf cultuureducatief werken en helpen culturele competenties te ontwikkelen, maar tegelijkertijd stimuleren ze om aan meerdere cultuurvormen te participeren. In aanraking komen met bepaalde aspecten van cultuur kan immers de zin in andere cultuurbeleving aanwakkeren. Het informele en het formele leren vullen elkaar perfect aan en kunnen op mekaar worden afgestemd. Goede relaties en verbindingen met alle niveaus en vormen van het onderwijs zijn noodzakelijk. De bib kan informeren over het leeraanbod zodat iedereen de nodige informatie kan vinden. Als informatiecentrum is een bibliotheek immers de geschikte plek om het ruime aanbod toegankelijk en overzichtelijk te maken.

Cultureel leren, cultuureducatie, cultuurparticipatie, cultuurproductie, cultuurspreiding en cultuurbemiddeling maken deel uit van één creatief proces.

4.2.2.5. Cultuurmanagement en culturele economie

Een andere maatschappelijke uitdaging is de stijgende aandacht voor de creatieve en culturele industrieën, die gekenmerkt worden door innovatie. De cultuursector in het algemeen, maar ook de bibliotheken kunnen zich openstellen voor deze sector, zodat vernieuwing en innovatie eveneens hun plaats krijgen in de lokale bib. Het project Waalse Krook in Gent, waar de openbare bibliotheek en een centrum voor nieuwe media zullen opgaan in één gemeenschappelijke site, is dan ook heel uitdagend voor de toekomst.

Uitwisseling tussen de publieke en private sector, met als doel elkaar te versterken, is aangewezen, zolang er respect blijft voor elkaars autonomie en eigenheid. Goede kennisdeling kan immers leiden tot cultureel ondernemerschap, waarbij marketing, goede businessplannen en een modern HRM-beleid een centrale rol spelen.

4.2.2.6. Internationaal cultuurbeleid

Globalisering doet ons steeds meer in aanraking komen met buitenlandse cultuurproducten en doet een grote culturele diversiteit ontstaan. Voor het beleid zelf is het belangrijk dat de blik op de wereld wordt gehouden en dat men oog heeft voor internationale trends en evoluties. Internationale samenwerking of uitwisseling tussen bibliotheken moet mogelijk zijn, zoals bijvoorbeeld met het Naples sister libraries project,⁴³ dat door LOCUS wordt ondersteund. De bibliotheek zelf kan voor de burgers, via haar dienstverlening de blik op de wereld verruimen.

4.2.2.7. Eco-cultuur

Door de ecologische crisis beseffen we steeds meer dat verandering in ons gedrag noodzakelijk is. Duurzaamheid gaat verder dan ecologisch bewustzijn, het is ook een stap zetten naar sociale rechtvaardigheid. Om die transitie naar een duurzame samenleving mogelijk te maken spelen cultuur in het algemeen en bibliotheken in het bijzonder een belangrijke rol.

Om dit onderwerp nog verder te laten doordringen in de cultuursector werd een Transitienetwerk Cultuur opgericht, dat ik financieel ondersteun, en werden enkele concrete plannen uitgetekend voor dit netwerk.

De uitbouw van een duurzaam beleid bevat zowel een intern als een extern proces. Om het duurzaam verhaal uit te dragen begint het transitieproces best bij de eigen organisatie. Bibliotheken kunnen hiervoor meerdere initiatieven nemen: samenstellen van een ecoteam, informatie centraliseren, milieuaspecten van de activiteiten en infrastructuur in kaart brengen, enz. Bibliotheken kunnen ook externe initiatieven nemen. Door hun laagdrempeligheid en hun ontmoetingsfunctie bereiken zij veel mensen en kunnen bijdragen tot een dialoog met de burger. Bibliotheken hebben dus een voorbeeldfunctie. Vanuit hun basisopdracht is het logisch dat zij een informatiecentrum zijn voor de burger over alles wat met duurzaamheid te maken heeft.

LOCUS verzamelt als steunpunt goede praktijkvoorbeelden en neemt initiatieven, zoals het in 2012 opgestarte project onder begeleiding van Ecolife, voor de transitie naar een duurzame samenleving via het lokaal cultuurbeleid.⁴⁴

DEEL II: DE LOKALE BIBLIOTHEEK

“Dé lokale bibliotheek” bestaat niet. Elke stad of gemeente kan die lokaal invulling geven. Toch kan de bibliotheek een aantal belangrijke taken opnemen. We maken hierbij de kanttekening dat we vaak verwijzen naar de bibliotheek als “plek”. Hiermee bedoelen we niet steeds een fysieke plek, want net als een bibliotheek meer is dan boeken is ze ook meer dan een gebouw.

Lees dit als een oproep om letterlijk buiten de muurtjes te denken. Het lokaal beleid kan de bibliotheek hierin ondersteunen.

5. DE MAATSCHAPPELIJKE ROL VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEEK

5.1. DE BIB ALS INFORMATIE- EN KENNISCENTRUM

De rol van de bibliotheek als kennis- en informatiecentrum was tot voor kort een evidentie. Maar bibliotheken hebben niet langer het monopolie op de informatiemarkt. Internet heeft die rol voor een groot stuk overgenomen. Toch hebben bibliotheken nog een aanzienlijke impact: enerzijds door hun lokale inbedding en anderzijds door hun potentieel om informatiecompetenties (aanbrengen van structuur en de duiding en de interpretatie van die immense hoeveelheid informatie) aan hun publiek bij te brengen.

5.1.1. LOKALE INBEDDING

De nabijheid van de bib is één van haar grootste troeven. Elke Vlaming kan in zijn onmiddellijke omgeving gebruik maken van een bibliotheekservice, dankzij de beleidskeuze van Vlaanderen dat elke gemeente een bibliotheek moet hebben. De bibliotheek kan die nabijheid gebruiken om zich te profileren als lokaal expertisecentrum.

Het is inherent aan de openbare bibliotheek, zowel in kleinere als in grotere gemeenten en steden, om plaatselijke en gemeentelijke informatie te verzamelen. Vooral lokale publicaties zijn niet altijd beschikbaar op het internet. De bibliotheek hoeft dit niet alleen te doen, maar gaat het best op zoek naar partners. In samenwerking met andere gemeentelijke actoren, zoals archieven of heemkundige kringen, kan de bibliotheek het geheugen van de gemeente worden. Ook online besteedt de bibliotheek heel veel aandacht aan een gemeentelijk luik. Dit kan door de uitbouw van een digitaal archief (inscannen en ter beschikking stellen van beeldmateriaal en teksten). Als andere spelers in de gemeente deze rol opnemen, kan de bibliotheek nog steeds een versterkende functie hebben. Via haar onlincatalogus en andere onlinemedia (facebook, blog...) kan ze die informatie naar een breder publiek brengen. Ook de doorverwijsfunctie op zich is belangrijk. Die doorverwijsfunctie kan er zijn als een eerste aanspreekpunt voor de burger over allerlei vragen, maar misschien zitten er ook actievere samenwerkingen in met lokale verenigingen, scholen, vormingsinstellingen, de middenstand, enzovoort.

De bibliotheek is er in de eerste plaats voor de burgers, maar ook binnen de gemeentelijke administratie kan de bibliotheek een rol als kennisknooppunt spelen. Als centrale spil verzamelt, zoekt en ontsluit ze informatie en levert ze services. Via het gebruik van de krantendatabank Mediargus bijvoorbeeld kan de bibliotheek andere gemeentediensten dagelijks op de hoogte brengen van relevante persberichten. De bibliotheek kan ook door interne informatieverzameling andere diensten ondersteunen. Denken we hierbij aan een centraal abonnementenbeheer of het inrichten van een vakbibliotheek.

5.1.2. INFORMATIEOVERLOAD

De openbare bibliotheek is niet langer de eerste toegangspoort tot informatie. De grote onlinezoekportalen, met Google op kop, zijn tegenwoordig die poort. Zoekacties leveren een immens aantal hits op, een overload aan informatie. Veel mensen hebben problemen om die informatie correct te filteren. “Het grote probleem van de onbeperkt beschikbare informatie is de selectie”, stelde ook de Italiaanse professor-auteur Umberto Eco al vast. “Ik, met mijn culturele bagage, ben in staat om te selecteren. De enorme massa’s die die bagage niet hebben, gaan reddeloos kopje onder in de informatie.”

Eenzijds is het voor velen moeilijk om betrouwbare bronnen te scheiden van ‘foute’ en vaak subjectieve informatie, anderzijds om essentiële informatie te onderscheiden van randinformatie.

De openbare bibliotheken spelen hierin een sleutelrol. Zij kunnen mensen gidsen in de enorme hoeveelheid aan informatie. Kinderen en jongeren worden hierin via de onderwijssystemen al op weg gezet, maar ook daarin kan de bibliotheek een ondersteunende factor zijn. Voor volwassenen en vooral voor ouderen is er nood aan korte opleidingen, buiten het volwassenenonderwijs, met een zeer laagdrempelig karakter en zonder een al te grote tijdsinvestering. Een soort eerstehulp cursus om mensen elementaire zoekstrategieën op het internet aan te leren.

Op Vlaams niveau wordt gewerkt aan initiatieven om lokale bibliotheken hierin te ondersteunen. LOCUS en Bibnet helpen bibliotheken met praktijkvoorbeelden en tips om gebruikers te initiëren in hun zoektocht naar relevante, kwaliteitsvolle en betrouwbare informatie. Op een wiki⁴⁵ werkt de sector aan informatiedeling over het onderwerp.

Internet mag dan wel een onuitputtelijke hoeveelheid aan informatie bevatten, die informatie is in veel gevallen niet zomaar vrij of gratis beschikbaar. Daar wordt al eens te makkelijk van uitgegaan. De bibliotheeksector moet ook betalende informatie vrij beschikbaar stellen voor haar gebruikers. Aankoop van goede digitale bronnen, zowel op lokaal als op Vlaams niveau, en die voor het publiek raadpleegbaar maken is cruciaal.

5.2. DE BIB ALS ONTMOETINGSPLEK

5.2.1. GEMEENSCHAPSVORMING

In veel gemeenten is de bibliotheek de enige plek waar burgers zonder verplichting een tijdje kunnen vertoeven, een krant of tijdschrift kunnen lezen, een praatje kunnen slaan met andere bezoekers, enz. Volgens antropologisch onderzoek zorgen deze korte contactmomenten voor een gevoel van welbevinden.⁴⁶ De bibliotheek kan in haar architectuur en inrichting dit ontmoeten mogelijk maken en stimuleren door een gezellig interieur, fijne zitplaatsen en voldoende open ruimtes. Waar mogelijk kan gedacht worden aan een leescafé of leesterras. De bib is een plek om elkaar te ontmoeten en geïnspireerd te raken, mensen hun talenten te laten ontdekken en het beste uit zichzelf te halen. Dit draagt bij tot zelfbewustzijn en gemeenschapszin.

De bibliotheken bedienen echter diverse doelgroepen. Elke doelgroep heeft zijn specifieke verwachtingen over het bibliotheekinterieur. Het is een uitdaging om de verschillende doelgroepen (kinderen, jongeren, volwassenen, ouderen) te bieden wat ze verwachten. De bib mag niet één look & feel uitstralen, maar moet in staat zijn meerdere sferen te creëren. De sfeer waar kinderen naar op zoek gaan is anders dan die waarin de gepensioneerde krantenlezer zich thuis voelt, om dan nog maar te zwijgen over jongeren die in vakantieperiodes vaak in de bib te vinden zijn. Beperkte ruimtes maken het soms noodzakelijk om keuzes te maken. De bibliotheek moet proberen verschillende omgevingen te creëren en daarbij van alle gebruikers respect te vragen voor de sfeer van anderen.

5.2.2. DIGITAAL ONTMOETEN

De bibliotheek als ontmoetingsplek kan digitaal worden omgezet. Bibliotheken kunnen op internet plekken creëren waar gebruikers met elkaar in contact treden: via sociale netwerken zoals Facebook, of via de blog van de bibliotheek. De bibliotheek en haar gebruikers kunnen foto's van activiteiten met elkaar delen via websites zoals Flickr of Picasa, of filmpjes via Youtube. Als er lees-, muziek- of filmclubs worden opgericht, kan men zorgen voor een gelijkaardig onlineplatform. Ook daar kunnen gebruikers met elkaar in debat gaan, kunnen ze meningen bespreken of elkaar stimuleren met lees-, luister- of kijktips. Ook in de opleidingen is hier aandacht voor. Zo reikte vorig jaar de Bibliotheekschool van Gent voor de tweede keer de Bib Web Awards uit voor verdienstelijke websites en -toepassingen binnen de sector.

Bibnet ontwikkelt op Vlaamse schaal binnen het project Bibliotheekportalen tools om de bibliotheekcollecties een sociaal aspect mee te geven.

// Via My Discoveries* kunnen gebruikers lijstjes maken, waarderingen geven en zelf recensies schrijven van boeken en andere zaken die je in de bibliotheek kunt lenen. Lijsten kun je maken voor jezelf, maar ook delen met anderen. Ook kun je tags toevoegen aan bibliotheekmateriaal zodat je titels makkelijker kunt terugvinden.

// Via Librarything krijg je leestips over literatuur.

// Luistertips krijg je dan weer via Last.fm.

5.3. DE BIB ALS TOEGANKELIJKE PLEK

Toegankelijkheid is altijd één van de grootste sterkten van de bibliotheek geweest. Als laagdrempelige cultuurinstelling is dat ook nodig. Toegankelijkheid heeft betrekking op verschillende aspecten van de werking. Zowel het gebouw, de inrichting als de dienstverlening moeten toegankelijk zijn voor een diverse groep van bezoekers: kinderen, jongeren, ouderen, personen met een fysieke beperking, enz.⁴⁷

5.3.1. GEBOUW

Een bibliotheekervaring start in de meeste gevallen nog steeds met het fysiek betreden van de bibliotheek. Het gebouw moet, ook letterlijk, laagdrempelig zijn. Als openbaar gebouw, met een gemeenschapsvormende functie, moet de bibliotheek zich openstellen voor al haar burgers. De ligging van de bibliotheek speelt daarin een belangrijke rol: goed bereikbaar op een centraal punt in de gemeente kan de bibliotheek haar publiek nog makkelijker aantrekken.

Heel wat gemeenten richten naast de hoofdbibliotheek andere bedieningspunten op hun grondgebied in. Dat is vaak zo in de grotere steden, maar ook in landelijke gemeenten met sterk verspreide woonkernen. Er bestaan ook andere mogelijkheden om de bibliotheek dichterbij de mensen te brengen, zoals mobiele bibliotheken (de zogenaamde bibliobussen) of uitleenpunten in scholen en dienstencentra ...

De Vlaamse overheid wil een geschikt kader leveren voor kwaliteitsvolle lokale culturele infrastructuur (meer concreet: bibliotheken, cultuur- en gemeenschapscentra). Daartoe werd een onderzoek uitgevoerd naar de relatie tussen de architecturale vormgeving van lokale cultuurinstellingen en hun functies. De veranderlijke inhoudelijke invulling van de functies vertaalt zich onvermijdelijk in de architecturale vormgeving. De huidige bibliotheekgebouwen doorstaan meestal niet de toets van de uitdagingen waarvoor de culturele voorzieningen in het komende decennium staan. Essentiële elementen zijn: duurzaamheid, technologische evolutie, veranderende bevolkingssamenstelling (etnische diversiteit, vergrijzing) en maatwerk (contextgebonden invullingen van het vroegere model). Daarnaast ligt de maatschappelijke norm op het vlak van algemene toegankelijkheid vandaag hoger. Een typologie van de lokale cultuurarchitectuur biedt een interessant kader voor dat denkwerk, vanuit de essentie van die culturele voorzieningen.

5.3.2. INRICHTING

Hoe de bibliotheken er pakweg binnen 20 jaar zullen uitzien, als de digitalisering zich helemaal heeft doorgezet, is moeilijk te voorspellen. De fysieke bib zal er dan allicht volledig anders uitzien. Het is dus belangrijk dat het interieur van de bib polyvalent en flexibel is, zodat er variaties kunnen worden in aangebracht. Nieuwe functies zullen een nieuwe inrichting vergen. Daar moet men nu al rekening mee houden.

Een duidelijke signalisatie begint al buiten het gebouw, maar ook binnen de bibliotheek moeten de gebruikers makkelijk hun weg vinden naar de juiste afdelingen. Daarom moet er voldoende aandacht worden besteed aan een logische indeling van de bibliotheek en aan een overzichtelijke signalisatie in het gebouw.

5.3.3. DIENSTVERLENING

Bibliotheken mogen er niet van uitgaan dat hun dienstverlening bij alle gebruikers genoegzaam gekend is. Ze moeten hiervoor inspanningen doen. De bib kan, op maat van de doelgroep, rondleidingen voorzien om de werking en de organisatie toe te lichten. Ze kan een duidelijke informatiefolder over de dienstverlening en het reglement verspreiden, waarin men rekening houdt met de toegankelijkheid en leesbaarheid van de teksten.

De bibliotheek moet haar toegankelijkheid uitstralen in haar openingsuren, met voldoende openingsuren 's avonds en tijdens het weekend. Uit het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid bleek dat hoe hoger de kwaliteit van de openingsuren, hoe meer uitleningen de bib heeft en hoe meer leners naar de bib komen.⁴⁸ Daarnaast zou elke bibliotheek 24 uur per dag en 7 dagen per week toegankelijk kunnen zijn met een aantal basisdiensten, zoals het raadplegen van de catalogus en online verlenen en reserveren via haar website en catalogus, of met handige hulpmiddelen zoals een inleverbox.

5.4. DE BIB ALS EDUCATIEVE PLEK

5.4.1. BEVORDEREN VAN VRAAGONTWIKKELING

Het decreet van 6 juli 2012 stelt dat de openbare bibliotheek een basisvoorziening is waar elke burger terecht kan met zijn vragen over kennis, cultuur, informatie en ontspanning en die zich actief tot de burger richt. Louter aanbieden volstaat dus niet, de bibliotheek moet zelf de vraag stimuleren door activiteiten en door mensen samen te brengen rond haar aanbod en hen te helpen bij het gebruik.

In de manier waarop de bibliotheek haar publiek voortdurend aanspreekt, diensten en collecties presenteert en met elkaar verbindt, nodigt ze uit tot vinden en ontdekken. De bib moet een huis van kennis en cultuur zijn, waar men inspiratie opdoet en waar men formeel of informeel bijleert. Activiteiten moeten niet altijd plaatsvinden in een aparte zaal of auditorium, maar worden idealiter zoveel mogelijk geïntegreerd in de bibliotheek. Dit kan vrijblijvende interesse nog meer aanwakkeren.

5.4.2. CULTUURPARTICIPATIE EN CULTUURSPREIDING

Diverse onderzoeken stellen dat cultuurparticipatie positieve effecten heeft op persoonlijke ontwikkeling, sociale cohesie, gemeenschapsvorming en zelfdeterminatie. De deelname van het geïnteresseerde publiek aan cultuuractiviteiten moet worden bevorderd. Als belangrijke spil in het cultuurnetwerk prikkelt de bibliotheek de bredere cultuurdeelname van haar gebruikers. Gezien het toenemende aanbod in een groeiende vrijetijdsindustrie en een wijzigend consumptiepatroon, waarbij gezapt wordt tussen de verschillende cultuurvormen, is het belangrijk dat een openbare bibliotheek die verschillende cultuurvormen in haar aanbod opneemt of kenbaar maakt. Ook hier is samenwerking met de andere aanbieders in de gemeente en de regio noodzakelijk. Het cultuurcentrum kan bijvoorbeeld een poëzieprogramma afficheren in de bibliotheek, de bibliotheek kan via themastands de bezoeker warm maken voor de tentoonstelling in het museum en de Jeugdendienst kan tijdens de vakanties activiteiten organiseren in de bibliotheek.

Om participatie aan het divers cultuur- en vrijetijdsaanbod bij een breder publiek te stimuleren startte ik in 2012 met het pilootproject van de UiTPAS. Dit is een vrijetijdspas die de participatie wil bevorderen van iedereen, maar van mensen in armoede in het bijzonder, één van de moeilijk bereikbare doelgroepen voor de cultuursector.⁴⁹ De UiTPAS kan ook de bibliotheek laagdrempeliger maken.

5.4.3. ONDERSTEUNEN VAN ZELFSTUDIE

Er is een tendens dat bibliotheken tijdens examenperiodes overvol zitten met studenten, zeker in de grotere steden en gemeenten. De bib wordt gezien als de ideale plek om te studeren, zonder afleiding van pc of gsm. De stille studieplekken zijn zeer gegeerd bij studenten, denk maar aan het bestormen van de Gentse stadsbib, te bekijken op Youtube. De aanwezigheid van lotgenoten werkt stimulerend.

Ook buiten de examenperiodes moet de bibliotheek ruimte bieden voor zelfstudie. Veel bibliotheken evolueren naar een belevenisbib of ontmoetingsbib. Positieve evoluties, maar het aspect van de stille ruimtes mag niet uit het oog worden verloren. De lokale bibliotheek moet dus ruimte voor zelfstudie voorzien, zeker in bepaalde periodes van het jaar.

5.4.4. SAMENWERKING MET HET ONDERWIJS

Als we het over educatie hebben, slaan we natuurlijk de brug naar het onderwijs. Ik denk in de eerste plaats aan het basis en het secundair onderwijs, waar bijv. literatuur en boekbesprekingen nog altijd op het programma staan. De meeste scholen hebben zelf geen (uitgebreide) schoolbibliotheek, waardoor de openbare bibliotheek een partner kan zijn. Er zijn verschillende manieren om hier samen te werken: regelmatige klasbezoeken aan de bibliotheek of als dat praktisch moeilijk is kan er ook gewerkt worden met boekenkoffers die de bibliotheek voor een bepaalde tijd de school ter beschikking stelt. Er kunnen ook thematische activiteiten worden aangeboden bijv. in het kader van de Voorleesweek, de Jeugdboekenweek, Gedichtendag ... of auteurslezingen en -voordrachten. Samenwerking impliceert overleg over het programma, welke lectuur beschikbaar is, enzovoort. Uiteraard hoeft de samenwerking zich niet te beperken tot het basis en secundair onderwijs. Waarom ook geen nauwere contacten met het Deeltijds Kunstonderwijs, het Volwassenenonderwijs of Nederlands voor anderstaligen (NT2) aangaan?

5.5. DE BIB ALS PLEK VOOR CREATIEVE ZELFONTPLOOIING

5.5.1. CULTUUREXPRESSIE

Bibliotheken kunnen net als cultuurcentra en musea, creativiteit bij kinderen en jongeren aanscherpen, ook buiten het onderwijs. Bij veel kinderen en jongeren sluimert creativiteit. Door met cultuur in aanraking te komen, kan die openbloeien. De bib kan de verbeelding en de creativiteit stimuleren en men kan er geïnspireerd raken door anderen. In deze thematiek werkt de bibliotheek, afhankelijk van de lokale context, best samen met het cultuurcentrum, het deeltijds kunstonderwijs, het museum, enzovoort.

Het gaat naast expressie evenzeer om creatie en om kennis. Als je creatief bent, bedenk je originele ideeën, oplossingen, nieuwe werkwijzen en methoden voor tal van situaties. De ontwikkeling van die competenties start het best op jonge leeftijd, maar gaat levenslang door. De bib moet een plek zijn van creatie en co-creatie. Een 'probeerplek' ook, waar men nieuwe tools en innovaties kan testen.

5.5.2. BEELDCULTUUR

De bibliotheek moet nieuwe culturele uitingsvormen oppikken en een educatieve rol durven op te nemen. Gaming is daarvan één voorbeeld, als onderdeel van de hedendaagse jongerencultuur. Het gaat niet enkel om het ontlenen van games, maar ook om er in de bib zelf iets mee te doen, bijvoorbeeld een gamezone in de bib, toernooien in de gemeente, regio of provincie, de mogelijkheid tot kennismaking met nieuwe consoles.

Hetzelfde geldt voor de hedendaagse beeldcultuur. De overdracht van informatie verloopt in onze samenleving voor een groot deel via beelden en beeldvorming. Een bibliotheek kan haar gebruikers laten kennismaken met de verschillende uitingen van de beeldcultuur, hoe ze geproduceerd en gebruikt worden en in welke context ze tot stand komen.

De infrastructuur en inrichting van de bib moeten dit uitstralen: niet enkel een plek waar plaats is voor gedrukte media, met leeshoekjes of leestafels, maar waar ook beeldcultuur een plaats krijgt. Er kan gedacht worden aan de inrichting van een gamezone in de bib, het plaatsen van televisieschermen en de mogelijkheid om film en muziek te testen op beschikbare toestellen. Gezien de stijgende populariteit van tablet pc's, e-readers en andere nieuwe apparaten kan de bib een kennismakingsfunctie opnemen, door ze ter beschikking te stellen en te laten ontdekken. Tegelijkertijd kan de bibliotheek, zoals in de Scandinavische landen, (dure) software aanbieden (Photoshop, Dreamweaver, ...) waarmee de gebruikers ter plekke kunnen werken. Dit daagt jongeren uit om in de bib creatief aan de slag te gaan.

6. HET LOKALE BELEID TEN AANZIEN VAN DE OPENBARE BIBLIOTHEEK

De lokale bibliotheek kan dus heel wat betekenen voor de gemeente en zijn inwoners. Maar wat kan het lokale bestuur doen voor de bibliotheek? De transitie naar de bib van morgen vraagt organisatorische veranderingen. Zowel het zakelijk beleid, de samenstelling van de collecties, het personeelsbestand, de digitalisering, activiteiten en financiën kunnen in het licht van de veranderingen worden geheroriënteerd. De gemeente bepaalt autonoom haar eigen beleidskeuzes, maar toch wil ik ook hier enkele tendensen belichten. Die tendensen zijn merkbaar in cijfermatige analyses van de sector. Al geruime tijd verzamelen de openbare bibliotheken cijfermateriaal over hun werkingsgegevens in Bios2.⁵⁰ Het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid is gebaseerd op vijf jaar gegevensregistratie en brengt evoluties in de werking en kenmerken van de Vlaamse openbare bibliotheken (en de Vlaamse cultuurcentra) in kaart. Deze gegevens zijn bovendien handig om de eigen werking te monitoren.

6.1. ZAKELIJK BELEID

Om alle maatschappelijke uitdagingen het hoofd te kunnen bieden en hun rol waar te maken, moeten bibliotheken sterke organisaties zijn. LOCUS zette hier de afgelopen periode met het project Publieke Werken al op in.⁵¹

Zeven uitdagingen voor de lokale bibliotheek, een kadertekst van LOCUS en Bibnet, gaat in op organisatorische verbeterpunten voor bibliotheken. Zo kunnen heel wat werkprocessen in de bibliotheken worden geoptimaliseerd met het oog op een efficiëntere en doelmatigere werking. Automatisering, met als voorbeelden automatisch ontlenen en betaalautomaten, is één van de manieren om aan procesoptimalisatie te doen. Maar ook de gemeenschappelijke organisatie van processen kan kosten en arbeidstijd reduceren.⁵² Grotere bibliotheken liggen in grotere gemeenten en hebben meer mogelijkheden voor nieuwe of innoverende ontwikkelingen, vaak tegen een lagere kostprijs. Schaalvergroting leidt tot een meer efficiënte en een sterkere concurrentiepositie. De voordelen van schaalvergroting worden duidelijk aangetoond in het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid. Bibliotheken in (groot)stedelijke centrumgebieden scoren het hoogst op indicatoren die samenhangen met hogere uitleen- en lenerscoëfficiënten.

Vandaar dat men zowel lokaalgericht als sectorgericht moet denken. Goede afspraken maken met andere (buurt)gemeenten over collectie en werking kan de bibliotheek ten goede komen. Vandaar dat ik vanuit Vlaanderen de samenwerkingsverbanden, die door de provincies worden ondersteund, toejuich. Maar men kan verder gaan in de samenwerking. Er kunnen bijvoorbeeld afspraken worden gemaakt over personeel, waarbij één bibliotheek personeel met specifieke vaardigheden aanwerft en die expertise deelt in een breder netwerk van verschillende bibliotheken. Het kan de gemeenten inspireren om over de schutting te kijken. Ook dat getuigt van een goed zakelijk beleid.

De Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie (VVBAD) speelt een belangrijke rol inzake kennisdeling, vorming en informeren van bibliotheekmedewerkers. Zij speelden ook hun rol als spreekbuis van de sector bij de recente onderhandelingen over het nieuwe Koninklijk Besluit dat het Leenrecht moet regelen.⁵³

6.2. COLLECTIEBELEID

Bibliotheekcollecties kunnen grofweg ingedeeld worden in een informatief en een vrijetijdsluik. Onder het informatief luik vallen alle collectieonderdelen (voornamelijk uit de non-fictie) die voor een educatief doeleinde worden gebruikt. Het vrijetijdsluik (voornamelijk fictie en audiovisuele materialen) zijn de materialen die veeleer ontspannend zijn. De informatieve collectie staat ongetwijfeld het meest onder druk door de opkomst van het internet (zie *De bib als informatie- en kenniscentrum*), maar de digitale ontwikkelingen hebben er voor gezorgd dat bibliotheken ook op de amusementsmarkt grote concurrentie kregen van vele commerciële spelers. Muziek verspreidt zich bijna volledig digitaal. Hetzelfde geldt eigenlijk ook voor het medium film en ander beeldmateriaal. Meer en meer zullen ook boeken en tijdschriften die digitale stap zetten. Bibliotheken kunnen die concurrentie in de toekomst niet aan. Het gemak van directe beschikbaarheid en bijzonder ruim aanbod kan moeilijk worden geëvenaard. De sterkte van de bibliotheek ligt elders m.n. meerwaarde creëren bij haar collectie.

Bibliotheken brengen met etalages hun volledige aanbod op een gevarieerde wijze naar het publiek. Etalages ondersteunen op een interactieve manier de ontdekkingstocht van mensen naar eigen voorkeuren en behoeftes, en brengen hen op het pad naar nieuwe en rijke bibliotheekervaringen.⁵⁴ Dit gebeurt weer zowel fysiek als digitaal. In de fysieke bibliotheek presenteren de medewerkers de collectie door middel van actuele themastands of tentoonstellingen en worden nieuwigheden in de kijker geplaatst. In het digitale luik kan de bibliotheek zich met haar collectie nog meer presenteren op maat van de gebruiker. De Vlaamse Gemeenschap, de provincies en de Vlaamse Gemeenschapscommissie ondersteunen de lokale bibliotheken om via het interbestuurlijk project 'Bibliotheekportalen' gebruikers de kans te bieden om de fysieke en digitale collectie op een intuïtieve manier te doorzoeken en titels te ontdekken. Door in een netwerk te fungeren kunnen gebruikers, naast de collecties van de lokale bibliotheek, op een transparante manier worden verwezen naar de collecties van andere bibliotheken. De inspanningen om de publiekscatalogus per bibliotheek of per provincie aan te passen aan vernieuwde noden of wensen worden met het Bibliotheekportalenproject gezamenlijk als één project opgenomen. Dat bespaart een vracht tijd.⁵⁵

De bibliotheekcollecties hebben een langer leven dan deze van de commerciële boekhandels en zelfs internetbedrijven. Bovendien zijn de collecties meestal een stuk breder samengesteld. Bibliotheken mikken hoger dan het topje van de berg. Die verdiepende elementen maken bibliotheekcollecties rijk en gevarieerd.

De collectie blijft een essentieel onderdeel van de bibliotheekwerking. Zonder collectie, geen bibliotheek. Toch mag ze geen doel an sich worden. Elke bibliotheek moet zijn collectie gericht samenstellen, met voldoende aandacht voor afvoer. Regelmatig afvoeren is immers even belangrijk als aanvullen van de collectie om ze actueel te houden. Collecties zijn er om geleend te worden en gebruikers van de bibliotheek zijn niet tevreden met overvolle bibliotheekrekken. Het is nodig om jaarlijks het gebruik van de verschillende collecties grondig te evalueren en bij te sturen waar nodig.⁵⁶

Bibliotheken kunnen op het gebied van collectievorming nog veel nauwer samenwerken. Zeker voor kleinere bibliotheken met weinig personeel kan het heel zinvol zijn om met collega-bibliotheken de collecties samen te evalueren en aankopen op mekaar af te stemmen. Op Vlaams niveau wil ik de lokale bibliotheken hierin ondersteunen. Bibnet werkt aan diensten die de werkprocessen voor het beheer van lokale fysieke collecties centraal ondersteunen. Meer concreet gaat het om diensten die bibliotheken adviseren bij de selectie van hun collectie, het comfort verhogen bij bestellingen en collecties kastklaar leveren volgens een standaard.⁵⁷

De komst van digitale collecties zal nog meer effect hebben op de aankoop en het beheer van bibliotheekcollecties. Collectiebudgetten zullen anders worden verdeeld. In tijden van plannen en besparen moeten bibliotheken meer onderbouwd en cijfermatig hun collectiebudgetten inzetten en verantwoorden. Ze moeten zich afvragen of elke lokale stap bij collectievorming lokaal noodzakelijk blijft. Centrale ondersteuning biedt de lokale collectievormers tijd en ruimte voor de dagelijkse werking en de omgang met nieuwe vormen van digitale collecties.⁵⁸

Voor de uitbouw van bibliotheekcollecties zal er steeds meer digitaal aanbod zijn op de markt, en de gebruiker zal steeds meer digitale content verwachten. De bibliotheek moet zich hieraan aanpassen. Dit hoeft niet noodzakelijk meer te kosten, maar een verschuiving van de collectiebudgetten, van de fysieke collectie naar de digitale collectie, zal zich opdringen. Centraliseren van de aankoop van digitale collecties kan financiële voordelen met zich meebrengen. Bibnet werkt aan processen om digitale content in de lokale bib aan te bieden.

E-boeken zijn voor bibliotheken tot nu toe een zo goed als onontgonnen terrein. Dat heeft deels te maken met het nog vrij beperkte aanbod op de Vlaamse markt, maar ook met het ontbreken van een juridische basis voor de ontlending van digitale boeken. Om e-boeken voor een beperkte duur ter beschikking te stellen van leners zijn er afspraken met de boekensector nodig. Met deze vaststellingen gaat de Vlaamse Gemeenschap aan de slag om Vlaamse e-boeken, zowel fictie als non-fictie, toegankelijk te maken. Onder leiding van Bibnet wordt een Vlaams e-boekplatform (VEP) ontwikkeld, dat het mogelijk moet maken om digitale boeken te doorbladeren, kopen en lenen. Het zal een gemeenschappelijk platform zijn voor zowel bibliotheken, boekhandels, uitgevers en eventueel andere distributeurs van digitale content. Deze publiek-private samenwerking is een uniek project dat het voor bibliotheken mogelijk moet maken om haar gebruikers eveneens in een digitale omgeving content aan te bieden.

6.3. PERSONEELSBELEID

De grootste professionalisering golf in de bibliotheeksector kwam er na het Bibliotheekdecreet van 1978 toen elke gemeente de verplichting kreeg om een openbare bibliotheek te hebben. Sindsdien verrezen heel wat nieuwe bibliotheken of werden de bestaande, vaak parochiale, bibliotheken samengevoegd en geprofessionaliseerd tot één gemeentelijke openbare bibliotheek. Dat leidde op het einde van de jaren 1970 en het begin van de jaren 1980 tot een instroom van heel wat nieuw personeel in de openbare bibliotheeksector. Een generatie die ongetwijfeld zijn stempel heeft gedrukt op de bibliotheek zoals we die vandaag kennen. Een groot deel van deze generatie nadert nu de pensioengerechtigde leeftijd en een grote uitstroom dient zich aan. Voor de openbare bibliotheeksector een immense uitdaging, want met dit personeel verdwijnt een schat aan knowhow, ervaring en kennis. Bibliotheken moeten hierop zoveel mogelijk anticiperen en tegelijkertijd deze situatie aangrijpen om een frisse wind door het personeelskader te laten waaien.

De taken en opdrachten van het bibliotheekpersoneel zijn heel erg veranderd. De onderwerpen die in deze nota nog worden behandeld (mediawijsheid, levenslang leren, cultuureducatie) tonen de complexiteit aan. Het profiel van de bibliotheekmedewerker (voor zover er al sprake kan zijn van één typerend profiel) is dan ook sterk gewijzigd. Een diversiteit aan functieprofielen dringt zich op, waarbij men moet durven wegdenken van de traditionele bibliotheektaken. Gezien de verscheidenheid aan bibliotheektaken hoeft niet elke bibliotheekmedewerker een bibliotheekdiploma op zak te hebben. De Vlaamse Gemeenschap had de bibliotheken hiertoe al in 2002 aangezet, door de voorwaarde van een bibliotheekdiploma voor het personeel te schrappen uit het decreet Lokaal Cultuurbeleid. Op deze ingeslagen weg wordt verder gegaan.

Gemeenten krijgen nog meer autonomie om het personeelsbestand van de bibliotheek in te vullen naar eigen noden en verwachtingen, maar het belang van kwalitatief en hoogopgeleid personeel mag niet worden genegeerd. Uit het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid blijkt dat bibliotheken die sterk inzetten op kwaliteit van de personeelsbezetting, hogere uitleencijfers kunnen voorleggen.⁵⁹

Bibliotheken hebben dus nood aan een ploeg professionele medewerkers. Daarnaast kan een sterk vrijwilligersbeleid een meerwaarde voor de organisatie betekenen. Ik denk aan twee soorten vrijwilligers. Je hebt zij die willen mee nadenken over het beleid. Het Cultuurpact zorgt er immers nog steeds voor dat elke bibliotheek beschikt over een beheersorgaan dat het gemeentebestuur adviseert over de werking. Een goed werkend beheersorgaan kan echt de stem van de burgers vertolken en helpt zo de vinger aan de pols te houden op vlak van collectiebeleid, openingsuren, bereikbaarheid ... Daarnaast kan de bibliotheek een aantrekkelijke plaats zijn voor vrijwilligers die zich voor allerhande andere taken en klusjes willen inschakelen.

Investeren in een goede ondersteuning en vorming van vrijwilligers biedt zeker een meerwaarde voor de hele werking.

6.4. DIGITAAL BELEID

Het woord digitaal is al meerdere keren gevallen. Een ‘digitaliserende’ samenleving heeft dan ook veel consequenties voor de algemene bibliotheekwerking. Zowel naar promotie, service, toegang als collectie zou elke bib zich digitaal moeten oriënteren. De meeste bibliotheken hebben die stap naar digitalisering op heel wat gebieden al gezet, maar uit het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid blijkt toch dat het voornamelijk de bibliotheken uit de grotere, verstedelijkte gebieden zijn die vooroplopen en digitalisering in de verschillende aspecten van hun werking geïntegreerd hebben. In de kleinste gemeenten zijn sommige vormen van digitalisering nog niet diep doorgedrongen. Dat is een extra aandachtspunt, want juist een hogere mate van digitalisering blijkt samen te gaan met verhoudingsgewijs meer uitleningen en leners.⁶⁰

Om de digitale inclusie te verhogen zou de bib in elk geval in haar infrastructuur de nodige ICT moeten integreren. Een voldoende aantal pc's en de aanwezigheid van wifi lijken evidenties, maar blijken dat in de praktijk niet. De Bios-gegevens wijzen uit dat in 2011 slechts één op de drie bibliotheken wifi aanbiedt, terwijl ongeveer hetzelfde aantal bibliotheken over minder dan drie publieke internet-pc's beschikt. Ook nieuwe digitale media zouden als proeftuin in de bib aanwezig moeten zijn, om de rol als digitale trekker waar te maken.

Bibnet neemt het initiatief om de rijke collecties van de bibliotheken op een aantrekkelijke manier te presenteren in de Google-omgeving, bijvoorbeeld voor de auteurspagina's, die een verrijkte bron aan informatie zijn en die de gebruiker in staat stellen om door te klikken naar andere relevante data of digitale omgevingen. Het gaat er om de zichtbaarheid van de bibliotheken op het internet te verhogen, want bij een zoektocht naar informatie of amusement wordt niet langer automatisch of in eerste instantie aan de bib gedacht.

6.5. ACTIEF BELEID

Een openbare bibliotheek is vandaag niet louter en alleen een uitleenfabriek. De bib is geëvolueerd naar een plaats waar heel wat meer gebeurt. Ook dat blijkt uit de Bios-cijfers. Terwijl het aantal leners en het aantal uitleningen de voorbije jaren licht gedaald zijn, neemt het belang van activiteiten in de bib toe. Zowel in aantal, als in diversiteit.⁶¹

Vele activiteiten in de bibliotheek houden verband met het in de kijker plaatsen van de collectie. Het gaat om auteurslezingen, themastands, voorleessessies of andere leesbevorderingsactiviteiten. De bib organiseert ook vaak leesclubs, muziekclubs en filmclubs of -kringen.⁶² Daarnaast hebben er binnen de infrastructuur van de openbare bibliotheek activiteiten plaats die niet direct aan de ‘promotie’ van de collectie zijn gekoppeld. Het gaat om de aanwezigheid van een spelothek, gemeentelijke info-, afgifte- en verkooppunten of tentoonstellingen. Die initiatieven bevorderen sterk de sociale werking van de bibliotheek. Ze bereikt gebruikers die anders misschien niet naar de bibliotheek zouden komen, maar zo wel geprikkeld worden voor een bezoek. Een actieve bib straalt enthousiasme uit op haar gebruikers. Imago en zichtbaarheid zijn daarom belangrijk en een goede marketingstrategie is dan ook op zijn plaats.

6.6. FINANCIËEL BELEID

In het huidige financiële klimaat zijn de middelen ook voor de bibliotheek niet onbeperkt. Bibliotheken moeten kiezen. Waar liggen de prioriteiten? Het is voor een bibliotheek essentieel om een helder financieel beleid uit te stippelen, gekoppeld aan haar missie en visie.

Vanaf 2014 vallen de financiële verplichtingen die via het decreet Lokaal Cultuurbeleid van 2001 werden opgelegd volledig weg: het gratis lidmaatschap voor jongeren onder 18 jaar en het maximale bedrag van 10 euro per jaar voor het lidmaatschap in de bibliotheek. De gemeenten hebben de autonomie om zelf te bepalen hoe ze dit willen invullen, maar moeten wel goed de consequenties van bepaalde beslissingen overwegen. Kan men jongeren voldoende bereiken als ze lidgeld moeten betalen in de bibliotheek? Die discussie moet ook worden gevoerd in het kader van provinciale samenwerkingsverbanden.

Bibliotheken kunnen er voor kiezen om een prijsdifferentiatie in hun lidgelden toe te passen. De Participatiesurvey 2009 onderzocht wat de betalingsbereidheid van gebruikers en niet-gebruikers voor de openbare bibliotheek en andere (culturele) instellingen was.⁶³ De bibliotheek bleek één van de hoogste waarderingen te behalen. Een grote groep mensen is bereid meer te betalen voor de bibliotheek, waardoor men dus, enigszins kort door de bocht, kan stellen dat bibliotheken een belangrijke inkomst aan zich voorbij laten gaan. De bibliotheek moet echter wel een laagdrempelige instelling blijven en heeft verplichtingen ten opzichte van de maatschappij om ook voor kansarmen en andere moeilijk bereikbare doelgroepen toegankelijk te zijn. Prijsdifferentiatie kan een antwoord bieden. Dit zal uiteraard een zoektocht naar evenwicht zijn. Goed ingevoerd wil dit immers zeggen dat het prijzenbeleid, eventueel gekoppeld aan een gedifferentieerd aanbod zodanig aangepast is dat ieder betaalt wat hij kan en wil betalen, zonder dat iemand afhaakt.

Ook uit het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid bleek die dualiteit. Enerzijds is er bevestiging van de betalingsbereidheid voor bibliotheekgebruik, omdat blijkt dat bibliotheken die volledig kosteloos zijn geen hogere uitleen- en lenerscoëfficiënten hebben. Anderzijds zijn tarieven wel een drempel voor het ontlenen van bepaalde materiaalsoorten of voor bepaalde doelgroepen.⁶⁴

Ook in haar aankoopbeleid moet de bibliotheek keuzes maken. Het aanbod op de markt is zodanig groot dat niet elke bib alle boeken, cd's of dvd's kan aankopen, en hetzelfde kan worden gezegd over het aanbod op de digitale markt. De individuele bib moet kiezen en afspraken maken met andere bibliotheken. Momenteel wordt onderzocht hoe het aankoopbeleid van bibliotheken kan worden georganiseerd en of we modellen kunnen ontwikkelen waarbij bibliotheken en boekhandels hun werking nog beter op mekaar kunnen afstemmen. Daarbij kan worden gezocht naar concrete samenwerkingsverbanden, zoals een boekhandel in de bib of een uitleenpunt in de boekhandel, als pleidooi om de samenwerking tussen boekhandel en bibliotheek te stimuleren.

DEEL III: DE VLAAMSE BELEIDS- PRIORITEITEN

Dit deel focust op de Vlaamse beleidsprioriteiten uit het besluit van 26 oktober 2012 ter uitvoering van het decreet van 6 juli 2012 betreffende het Lokaal Cultuurbeleid.

Die prioriteiten kwamen er op basis van overleg met stakeholders, studie, literatuur en teksten, die uitvoerig in het eerste deel aan bod kwamen. Uit dat geheel maakten we een maatschappelijke analyse en stelden we een aantal evoluties vast. Gebaseerd op deze maatschappelijke analyse stelt het decreet van 6 juli 2012 in artikel 5, tweede lid, dat de Vlaamse Gemeenschap elke gemeente financieel zal ondersteunen op basis van volgende beleidsprioriteit:

“de gemeente organiseert een laagdrempelige bibliotheek, aangepast aan de hedendaagse behoeften”

In het uitvoeringsbesluit bij het decreet wordt dit gespecificeerd, waardoor er voor de komende legislatuur een aantal klemtonen kunnen worden gelegd. Elke gemeente vult dit in volgens de eigen noden.

7. DE ACCENTEN IN DE VLAAMSE BELEIDSPRIORITEIT VOOR DE BIBLIOTHEEK

7.1. PARTNER IN CULTUUREDUCATIE

Het decreet Lokaal Cultuurbeleid geeft de bibliotheek de expliciete opdracht om actief te zijn op het vlak van geletterdheid, cultuurspreiding en cultuurparticipatie. Met de Conceptnota Cultuureducatie “Groeien in cultuur” (2012) zet de Vlaamse Gemeenschap de stap naar een meer structurele samenwerking tussen Cultuur, Jeugd en Onderwijs inzake cultuureducatie. Die beleidskeuze zal worden voortgezet en verruimd in de vervolgnota “Doorgroeien in cultuur”, specifiek geënt op volwassenen als doelgroep.

De veldtekening cultuureducatie toonde aan dat bibliotheken zich maar zelden profileren als voortrekker van cultuureducatieve initiatieven, maar veeleer als intermediair of facilitator. Nochtans werken bibliotheken wel degelijk zelf eigen activiteiten en cultuureducatieve methodieken uit, vaak zonder het zelf voldoende te beseffen.⁶⁵

Gelinkt aan de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek

> De bib als educatieve plek (zie 5.4.)

> De bib als plek waar creatieve zelfontplooiing mogelijk is (zie 5.5.)

Bij de bibliotheken focust het cultuureducatief aanbod zich vooral op literatuur en audiovisuele kunsten.⁶⁶ De educatieve werking van bibliotheken komt tot uiting in activiteiten die toegankelijk zijn voor elke geïnteresseerde: bibliotheekintroducties en -instructies, internetcursussen, auteurslezingen, voorlees- en vertelsessies, leesbevorderende activiteiten en tentoonstellingen.

De bibliotheek heeft haar eigen aanbod, maar zeker ook het potentieel om een partner te zijn voor heel wat andere organisaties. Als lokale cultuurinstelling is een netwerk met het onderwijs, sociaal-culturele verenigingen en andere culturele instellingen fundamenteel. Bibliotheken kunnen een belangrijke rol spelen bij het samenbrengen van vraag en aanbod op vlak van cultuureducatie.

7.2. LEESPLEZIER STIMULEREN

Onderzoek toont aan dat jongeren steeds minder lezen op de traditionele manier (boeken). Maar over het algemeen hebben ze op hun 18de al meer gelezen dan hun grootouders op hun hele leven. Alleen verloopt dat lezen bij jongeren anders, via pc's, tablets of mobiele telefoons. Het traditionele lezen mag niet uit het oog worden verloren en moet een aangename activiteit blijven. Onderwijs speelt hierin een belangrijke rol, maar bibliotheken kunnen ook in een buitenschoolse en ongedwongen omgeving meewerken aan een stimulerend leesklimaat voor kinderen en jongeren.⁶⁷

Gelinkt aan de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek

- > De bib als ontmoetingsplek (zie 5.2.)
- > De bib als plek waar creatieve zelfontplooiing mogelijk is (zie 5.5.)

Leesbevordering in de bib focust op leesplezier en leren kennen van het brede bibliotheekaanbod. Dit krijgt op verschillende manieren vorm. Leesbevorderingsinitiatieven van Stichting Lezen en LOCUS (Boekbaby's, de Jeugdboekenweek, Kinder- en Jeugdjury...) vinden hun weg naar de gebruikers via de lokale openbare bibliotheken. Bibliotheken nemen steeds vaker zelf initiatieven om leesgewoonten bij kinderen van jongs af aan te versterken, zoals het oprichten van leesclubs, de aanschaf van Fundels,⁶⁸ poëzievoordrachten, enzovoort. Leesbevordering kan digitaal worden ondersteund door de creatie van een interactief platform voor de jeugd.

7.3. E-INCLUSIE BEVORDEREN

Digitalisering en informatie: het zijn twee pijlers van onze huidige kennismaatschappij. De combinatie van beide, digitale informatie, is een evidentie voor sommigen, een noodzakelijk kwaad voor anderen, maar ook een ongrijpbare moloch voor een omvangrijke groep. ICT bepaalt nochtans steeds meer ons leven. Actief ICT-toepassingen gebruiken verhoogt de kansen in de maatschappij, zowel op de arbeidsmarkt als op de vrijetijdsmarkt en in het sociale leven.

Meerdere onderzoeken onderstrepen dat de digitale kloof in Vlaanderen nog altijd een actueel thema is.⁶⁹ Die kloof is niet enkel vergroot, maar ook verdiept. Toegang is op zich geen garantie voor het gebruik van ICT en toegang leidt evenmin automatisch tot een verbetering van de digitale vaardigheden. Het is mee een opdracht voor bibliotheken om iedereen, ondanks eventuele individuele of sociale achterstand, de gelegenheid te geven om aan de informatiemaatschappij deel te nemen en om e-inclusie te bevorderen. Dit kan door zelf laagdrempelige en relevante initiatieven of projecten met een langetermijnperspectief op te zetten. Ook hier speelt het netwerk van de lokale openbare bibliotheek een belangrijke rol. Ze kan samenwerken met sociaal-culturele verenigingen, volkshogescholen en andere vormingsinstellingen uit de regio.

Gelinkt aan de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek

- > De bib als educatieve plek (zie 5.4.)
- > De bib als toegankelijke plek (zie 5.3.)

Onderzoek toont aan dat sociale netwerken het gebruik van ICT ondersteunen. In dat sociale aspect zijn bibliotheken een belangrijke factor. Mensen met onvoldoende ICT-stimulansen in de eigen omgeving, kunnen die motivatie misschien wel krijgen via de openbare bibliotheek. Ze worden in een onderzoek van SMIT en IST ook expliciet vermeld als belangrijke intermediair voor digitale inclusie.⁷⁰

7.4. MEDIAWIJSHEID EN INFORMATIEVAARDIGHEDEN BIJBRENGEN

Elke bib kan als informatiebemiddelaar optreden: de bib fungeert als onderdeel van een netwerk en kan gericht doorverwijzen. Dit is een vrij intensief proces en er komt maatwerk bij kijken, maar de bib speelt voornamelijk haar rol als gids. Ze helpt mensen op weg en begeleidt hen naar mogelijke antwoorden. Ze doet dit vooral door burgers informatie- en computervaardigheden bij te brengen.

Heel wat gebruikers hebben angst voor verlies van privacy en veiligheid op het internet. Om zich te wapenen tegen criminaliteit op het internet, moeten burgers voldoende competenties aanleren om zich op een correcte en veilige manier op het internet te begeven: veilig bewaren en regelmatig veranderen van paswoorden, het niet openen van verdachte e-mail of links, enz. Europa reikt een aantal tools aan met informatie over hoe elke gebruiker zijn onlinegegevens kan beschermen en wat zijn rechten als gebruiker zijn. De openbare bibliotheek kan die informatie kenbaar en zichtbaar maken, en op die manier haar gebruikers online de nodige bescherming bieden.

Gelinkt aan de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek

- > De bib als informatie- en kenniscentrum (zie 5.1.)
- > De bib als plek waar creatieve zelfontplooiing mogelijk is (zie 5.5.)

Omgaan met een divers gamma aan media en hun functioneren correct interpreteren, is voor kinderen en jongeren, maar ook voor volwassenen van elementair belang in onze gemediatiseerde samenleving. De impact van de verschillende, zeker nieuwe digitale, media neemt toe. Onderwijs speelt een belangrijke rol om onze jeugd mediawijzer te maken, maar ook de cultuursector in het algemeen en bibliotheken in het bijzonder leveren hieraan een essentiële bijdrage. In de conceptnota Mediawijsheid wordt de bibliotheek expliciet vermeld als belangrijke potentiële speler.⁷¹ Het gaat enerzijds om de technische vaardigheden en anderzijds om de context en interpretatie van de verschillende media.

De nieuwe media stimuleren door hun sociaal karakter een actieve rol van de burger. Naast consument zijn we nu ook producent van informatie. Om dat actief burgerschap op te nemen is er één essentiële voorwaarde, namelijk de technische kennis en bagage om de diverse tools goed te gebruiken.

De bibliotheken hebben hier een duidelijke opdracht, want als laagdrempelige instelling kunnen ze burgers via kortstondige en informele initiaties op een vlotte en toegankelijke manier wegwijs maken in heel wat nieuwe toestellen en toepassingen. Zij die de mogelijkheden hiertoe hebben, kunnen natuurlijk grotere projecten opzetten om de informatievaardigheden bij burgers te verhogen.

Om het kritisch bewustzijn te slijpen zijn de rijkheid en verscheidenheid van de bibliotheekcollecties een sterke factor. Men kan in de bibliotheek verschillende bronnen binnen eenzelfde mediatype en tegelijk een breed gamma aan media, zowel gedrukte als digitale, naast elkaar leren gebruiken en interpreteren. Hiervoor kan de bibliotheek haar expertise delen met andere lokale partners en tegelijkertijd als facilitator optreden.

Om mediawijsheid en informatievaardigheden bij te brengen moet er binnen een bibliotheek inhoudelijke expertise aanwezig zijn. Voor de noodzakelijke didactische competenties kan worden samengewerkt met diverse partners. Een educatief medewerker die werkt voor de bib of voor de gemeente kan een belangrijke bijdrage leveren. Vandaar dat Bibnet, in samenwerking met andere organisaties, werk heeft gemaakt van een opleiding tot mediacoach om expertise op te bouwen en binnen het eigen werkveld aanspreekpunt te worden over het gebruik van media. Dit moet een bibliotheek nog beter in staat stellen om deze uitdaging het hoofd te bieden.

7.5. AANGEPASTE DIENSTVERLENING VOOR PERSONEN MET BEPERKTE MOBILITEIT EN VOOR MOEILIJK BEREIKBARE DOELGROEPEN

Voor mensen die fysiek niet zelf naar de bib kunnen, kan de bibliotheek een aangepaste dienstverlening voorzien. Bibliotheekpersoneel of vrijwilligers kunnen worden ingeschakeld voor een boekendienst aan huis en er kan worden samengewerkt met Zorgbib. De bib moet toegankelijk zijn voor personen met een leesbeperking, zoals blinden, slechtzienden, dyslectici. En dat geldt ook digitaal: maak de website toegankelijk voor deze mensen (Anysurfer kwaliteitslabel).⁷² De bibliotheek kan aangepaste collecties voorzien voor ouderen en mensen met een leesbeperking: grootletterboeken, luisterboeken, Daisy-boeken, enzovoort. De dienstverlening kan men uitbreiden door software voor Daisy-boeken op pc's te plaatsen of door Daisy-spelers uit te lenen.

De Vlaamse Gemeenschap wil de lokale bibliotheken hierin zoveel mogelijk ondersteunen door een aantal gespecialiseerde bibliotheken te subsidiëren.

Zorgbib Rode Kruis-Vlaanderen is een bibliotheek voor mensen in een rust- of verzorgingstehuis, ziekenhuis, woon- en zorgcentrum, asielcentrum, serviceflat of psychiatrisch centrum. In die verschillende instellingen bouwen zij met de hulp van vrijwilligers een bibliotheekservice uit. Ook met Zorgbib kan een lokale openbare bibliotheek een samenwerking opzetten.

De Luisterpuntbibliotheek is de openbare bibliotheek voor personen met een leesbeperking. Zij bouwt als verzendbibliotheek een dienstverlening uit voor zowel mensen met een visuele beperking als voor personen met dyslexie, maar zorgt tegelijkertijd voor Daisy-bruikleencollecties in al meer dan 80% van de lokale bibliotheken en in vele rust- en verzorgingscentra. Goede praktijkvoorbeelden over het ontwikkelen van een lokale Daisy-dienstverlening worden gedocumenteerd op de website van Luisterpunt. Daarnaast zijn er nog twee productiecentra, Transkript en BLL (Blindenzorg Licht en Liefde), die lectuur in aangepaste leesvormen (brailleboeken en Daisy-boeken) produceren voor de Luisterpuntbibliotheek en hiervoor een subsidie ontvangen van de Vlaamse overheid. Bijkomend worden met middelen van de Vlaamse overheid door Transkript tijdschriften en door Kamelego kranten in het Daisy-luisterformaat gemaakt. Al deze organisaties ontwikkelen samen met het bedrijf Pyxima het technologisch platform www.anderslezen.be voor de onlinedistributie van Daisy-publicaties.

Een andere specifieke doelgroep in bepaalde gemeenten zijn de gedetineerden. Ook zij hebben recht om te leren en recht op toegang tot informatie. De Vlaamse Gemeenschap stimuleert een bibliotheekwerking voor de gevangenen, samen met de provincies, maar het is wel de lokale openbare bibliotheek die de spil vormt in dit verhaal. Zij bouwt in de gevangenis een service uit die vergelijkbaar is met het aanbod in de openbare bibliotheek van de gemeente, rekening houdend met de specifieke noden en wensen van de gedetineerden.

Gelinkt aan de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek

> De bib als toegankelijke plek (zie 5.3.)

> De bib als ontmoetingsplek (zie 5.2.)

Met een gerichte doelgroepenwerking kan elke bibliotheek zich inzetten voor personen die vaak moeilijker bereikbaar zijn zoals senioren, minder mobilen of anderstaligen. De bib kan haar rol spelen in het inburgeringsproces van anderstaligen, ook hooggeschoolden, die de Nederlandse taal onder de knie moeten krijgen. Andere groepen verdienen door hun specificiteit een aparte dienstverlening: leerkrachten, scholen, verenigingen, zorginstellingen of dienstencentra. Deze gerichte aanpak heeft zeker zijn effect. Dat blijkt o.a. uit het Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid waar opgemerkt wordt dat doelgroepenwerking, zowel voor jeugd als voor volwassenen, en een hierop aangepaste dienstverlening, samenhangen met meer uitleen en leners.⁷³

Het bestuur kan filialen inzetten als instrument in haar gebiedsgerichte werking. Elke wijk heeft vaak haar eigen karakter en specifieke kenmerken. In buurten met een grote graad van kansarmoede kan het filiaal door haar nabijheid een cruciale rol spelen in de verspreiding van kennis en cultuur. Denk aan het inspirerende voorbeeld van het filiaal Brugse Poort in Gent, waar in samenwerking met onder meer de Brede School en een groep van vrijwilligers initiatieven worden genomen om de ontwikkelingskansen van de buurtbewoners te stimuleren.

7.6. SAMENWERKEN MET HET REGULIERE ONDERWIJS

Scholen en openbare bibliotheken kunnen elkaar in hun werking versterken. Het is een uitdaging voor de bibliotheken om de mogelijkheden hiervan te ontdekken. De lokale gemeentelijke bibliotheek zou in elk geval nauw moeten samenwerken met de scholen op haar grondgebied. Die samenwerking focust zich zowel inside out als outside in. De bibliotheek stelt zichzelf open voor klasbezoeken, voorziet een aangepaste dienstverlening voor de scholen en leerkrachten, geeft bibliotheekrondleidingen en -introducties aan klassen en probeert ook met andere activiteiten (auteurslezingen, voorleessessies, poppenkast, kindertheater, filmvoorstellingen) de doelgroep te bereiken. Tegelijkertijd verplaatst de bibliotheek zich naar de scholen. Ze gaat haar werking ter plekke toelichten, ze kan meewerken aan de organisatie van (literaire) randactiviteiten en past haar expertise en services waar mogelijk aan de noden en behoeften van de scholen aan.

Gelinkt aan de maatschappelijke rol van de openbare bibliotheek

> De bib als educatieve plek (zie 5.4.)

> De bib als informatie- en kenniscentrum (zie 5.1.)

Uit de praktijk blijkt dat het makkelijker is om samenwerking in stand te houden met lagere scholen dan met de secundaire scholen. Op Vlaamse schaal worden er initiatieven genomen om de samenwerking met het secundair onderwijs te vergemakkelijken en een duurzaam partnerschap op te bouwen. Met het project Bib op School wil Bibnet de bibliotheek een plaats geven op de elektronische leeromgeving van een school. Via een bibliotheekmodule krijgen de leerlingen en leerkrachten toegang tot de catalogus en de digitale collectie en diensten van de bibliotheek. Deze module moet, naast de digitale toegang tot de collectie, de andere samenwerkingsvormen stimuleren en ontwikkelen.⁷⁴

Een belangrijke partner is het volwassenenonderwijs, in het kader van levenslang leren. Partnerschappen met de Centra voor Volwassenenonderwijs (CVO's) en de Centra voor Basiseducatie (CBE) kunnen de rol van de bib hierin versterken. De bib kan de plaats zijn waar de zin voor het volgen van een opleiding wordt gestimuleerd, maar waar ook zelf opleidingen worden voorzien.

EN NU...

Alle aandachtspunten uit deze nota, vormen noch een sluitend, noch een volledig overzicht van de opdrachten die elke bibliotheek kan opnemen. Ik hoop wel dat ze inspiratie bieden en het debat over de rol van de lokale bibliotheek aanwakkeren.

Een ding is voor mij duidelijk. De basisopdrachten die men al in de vorige eeuw toekende aan de openbare bibliotheek zoals het emanciperend werken, de laagdrempeligheid en de educatieve functie, de toegang tot informatie... worden ook binnen UNESCO, IFLA en EBLIDA onderschreven. En als we breder kijken naar de maatschappelijke uitdagingen die zowel binnen Europa als in ViA 2020 worden geponereerd, dan heeft die openbare bibliotheek de dag van vandaag nog steeds dezelfde conventionele basisopdrachten te vervullen. Alleen de randvoorwaarden zijn gewijzigd. Waar men vroeger naar de openbare bibliotheek moest om over bepaalde informatie te kunnen beschikken is er nu een overvloed aan informatie beschikbaar op het internet. De bibliotheek is vooral een gids geworden en moet mensen begeleiden naar betrouwbare informatie.

Net voor de zwakkeren in onze samenleving is het zo belangrijk dat ook zij over alle nodige, toegankelijke en betrouwbare informatie beschikken. Vlaanderen heeft hieraan nood en de hedendaagse bibliotheek moet haar rol als laagdrempelige instelling meer dan ooit waarmaken. Dat is geen gemakkelijke opdracht. De bibliotheek zal daarom partnerschappen moeten aangaan met andere spelers binnen de gemeente. Vanuit die lokale inbedding kan men makkelijker naar de burgers toe stappen.

Ik hoop duidelijk gemaakt te hebben dat de bibliotheek niet louter een uitleenfabriek is. En ik ben er mij van bewust dat niet iedereen alles kan doen en dat er beleidskeuzes moeten worden gemaakt. Het gaat hier in eerste instantie om een gemeentelijk beleid, waarbij de lokale besturen zelf de prioriteiten moeten bepalen, en niet Vlaanderen of een andere overheid. Het nieuwe decreet Lokaal Cultuurbeleid stimuleert, nog meer dan het vorige, de autonomie van de gemeente. Dat niet elke gemeente nood heeft aan eenzelfde type bibliotheek is duidelijk, maar ook binnen één stad of gemeente moet er plaats zijn voor diversiteit. Men moet zich hierbij focussen op de noden van de gebruikers, en die kunnen in elk gemeente of buurt verschillen. Als de individuele bibliotheek geen keuzes maakt, maar alle functies cumuleert, dreigt ze te bezwijken onder haar eigen gewicht. Daarom moet elke bibliotheek kiezen waarvoor ze wil staan, in de wetenschap dat ze geen eiland is in het bredere, gemeentelijke beleid. Bibliotheken smelten soms samen in een synergie met andere spelers of worden ingezet in gebieds- of buurtgerichte werking. Het integrale denken van het lokaal cultuurbeleid zal worden uitgebreid naar het volledige gemeentelijke beleid. De synergie in de gemeente brengt de expertise van de verschillende instellingen samen en spoort de bibliotheken aan om zich open te stellen voor andere bedrijfsculturen, andere werkwijzen en andere visies.

Ik wil de lokale besturen en hun bibliotheken niet alleen een nieuwe route sturen. De openbare bibliotheek maakt immers ook deel uit van een breder sectoraal beleid. Binnen het decreet ondersteunen wij daarom sectororganisaties, die vanuit diverse invalshoeken instaan voor deskundige begeleiding en ondersteuning. Achteraan deze tekst vindt u een overzicht met hun contactgegevens.

Ook onze eigen administratie, het agentschap voor Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen, afdeling Volksontwikkeling en Lokaal Cultuurbeleid, staat niet alleen mij, maar ook de sector sinds jaar en dag met raad en daad bij. Een speciaal woord van dank voor hun bijdrage aan deze inspiratienota mag hier zeker niet ontbreken.

Met deze nota wil ik samen met u meewerken en meedenken aan “de bibliotheek van morgen”, een bibliotheek zonder muren. Want ik ben ervan overtuigd dat we met gebundelde krachten de sector van de openbare bibliotheken in Vlaanderen een vernieuwde toegevoegde cultureel-maatschappelijke waarde kunnen geven.

NOTEN

- ¹ N.N. Voorbereiding decreet betreffende het Nederlandstalige openbare bibliotheekwerk van 1978. S.l., Agentschap Sociaal-Cultureel Werk voor Jeugd en Volwassenen (SCWJV), s.d.
- ² MORTELMANS (J.). Wetgeving op de openbare bibliotheken. Brussel, Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur, 1976, pp. 7-12.
- ³ In 2013 beschikken in het Vlaamse Gewest 303 van de 308 Vlaamse gemeenten over een bibliotheekvoorziening. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest richten de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC) en 16 gemeentebesturen in 17 van de 19 Brusselse gemeenten een Nederlandstalige bibliotheek in.
- ⁴ In 1914 wordt de schoolplicht in België ingevoerd en tijdens WO I ontstaan wel 950 reizende bibliotheken om aan de algemene leeshonger, een gevolg van de economisch verlamdende oorlogssituatie, te voldoen. IN: N.N. Inleiding tot het openbaar bibliotheekwerk. Syllabus. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, bestuur Volksontwikkeling en Openbaar bibliotheekwerk, Dienst openbaar bibliotheekwerk, 1992, pp. 109-110.
- ⁵ N.N. Voorbereiding decreet betreffende het Nederlandstalige openbare bibliotheekwerk van 1978. S.l., Agentschap SCWJV, s.d. EN VALGAEREN (L.). Plaats en taak van de openbare bibliotheek in Vlaanderen. In: VVBAD, Bibliotheekkunde, verhandelingen aansluitend bij bibliotheekgids, 1976, nr. 33, pp. 24-25.
- ⁶ MORTELMANS (J.). Wetgeving op de openbare bibliotheken. Brussel, Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur, 1976, p. 10.
- ⁷ N.N. Voorbereiding decreet betreffende het Nederlandstalige openbare bibliotheekwerk van 1978. S.l., Agentschap SCWJV, s.d. EN VALGAEREN (L.). Plaats en taak van de openbare bibliotheek in Vlaanderen. In: VVBAD, Bibliotheekkunde, verhandelingen aansluitend bij bibliotheekgids, 1976, nr. 33, pp. 27-28.
- ⁸ MORTELMANS (J.). Wetgeving op de openbare bibliotheken. Brussel, Ministerie van Nationale Opvoeding en Cultuur, 1976, p. 11.
- ⁹ IDEM, p. 11.
- ¹⁰ Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 6 juli 2012. Memorie van toelichting. p. 5.
- ¹¹ Wet van 17 oktober 1921 betreffende de Openbare Bibliotheken.
- ¹² N.N. Inleiding tot het openbaar bibliotheekwerk. Syllabus. Brussel, Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, bestuur Volksontwikkeling en Openbaar bibliotheekwerk, Dienst openbaar bibliotheekwerk, 1992, pp. 109-110 EN N.N. Voorbereiding decreet betreffende het Nederlandstalige openbare bibliotheekwerk van 1978. S.l., Agentschap SCWJV, s.d.
- ¹³ De bevoegdheid en samenstelling van de Duitse Cultuurraad werd nog door een gewone wet geregeld.
- ¹⁴ LUYKX (T.). Politieke geschiedenis van België 2. Van 1944 tot 1977. Brussel, Elsevier, pp. 588-600 EN N.N. Voorbereiding decreet betreffende het Nederlandstalige openbare bibliotheekwerk van 1978. S.l., Agentschap SCWJV, s.d. EN COOSEMANS (D.). Een cultuursociologische benadering van de openbare bibliotheek in Vlaanderen. Leuven, Bibliotheekschool De Nobel Leuven, pp. 7-14.
- ¹⁵ Op citaat: COOSEMANS (D.). Een cultuursociologische benadering van de openbare bibliotheek in Vlaanderen. Leuven, Bibliotheekschool De Nobel Leuven, p. 20. EN N.N. Voorbereiding decreet betreffende het Nederlandstalige openbare bibliotheekwerk van 1978. S.l., Agentschap SCWJV, s.d.
- ¹⁶ Memorie van toelichting decreet Lokaal Cultuurbeleid van 13 juli 2001.
- ¹⁷ Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 13 juli 2001.
- ¹⁸ Gemeenten in het gebied Brussel-Hoofdstad die beschikken over een Nederlandstalige openbare bibliotheek die op basis van dit decreet wordt gesubsidieerd, kunnen een cultuurbeleidsplan indienen waarin wordt aangegeven hoe ze invulling zullen geven aan de Vlaamse beleidsprioriteiten. De bepalingen die betrekking hebben op de gemeenten in het tweetalige gebied Brussel-Hoofdstad zijn ondergebracht in titel 3, hoofdstuk 6, afdeling 1 van het decreet van 6 juli 2012 betreffende het Lokaal Cultuurbeleid.

- ¹⁹ Om te kunnen intekenen op die beleidsprioriteiten moeten Antwerpen en Gent voldoen aan de bepalingen, vermeld in artikel 7 en 9 van het decreet betreffende het Lokaal Cultuurbeleid.
- ²⁰ UNESCO: Organisatie van de Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur. WIPO: De Wereldorganisatie voor de Intellectuele Eigendom.
- ²¹ <http://www.ifla.org/en/ifla-publications>
- ²² IFLA/UNESCO. Public Library Manifesto. 1994. Het manifest werd voor het eerst gepubliceerd door UNESCO in 1949 en kreeg in 1972 een update door IFLA. De laatste herziene versie kwam er in 1994.
- ²³ <http://www.ifla.org/publications/ifla-publications-series-147>
- ²⁴ Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 6 juli 2012. Memorie van toelichting. p. 5.
- ²⁵ IFLA/UNESCO. Multicultural Library Manifesto. The Multicultural Library – a gateway to a cultural diverse society in dialogue. 2009.
- ²⁶ Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 6 juli 2012. Memorie van toelichting. p. 11.
- ²⁷ <http://www.ifla.org/publications/manifesto-for-libraries-serving-persons-with-a-print-disability-final-draft>
- ²⁸ IFLA/UNESCO. Manifesto for Digital Libraries. Bridging the Digital Divide: making the world's cultural and scientific heritage accessible to all. 2010.
- ²⁹ Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 6 juli 2012. Memorie van toelichting. p.11 en 17.
- ³⁰ Europeana, de Europese digitale bibliotheek, is een dienst gebaseerd op samenwerking tussen bibliotheken en andere culturele instellingen die een gemakkelijke toegang biedt tot cultureel materiaal.
- ³¹ Decreet Lokaal Cultuurbeleid van 6 juli 2012. Memorie van toelichting. p.6.
- ³² IFLA/UNESCO. School Library Manifesto. The School Library in Teaching and Learning for All. 1999.
- ³³ IDEM
- ³⁴ <http://www.eblida.org/>
- ³⁵ EBLIDA European Bureau of Library, Information and Documentation Associations. EBLIDA Strategy 2010-2013. The strategy 2010 – 2013 has been approved by the 18th EBLIDA Council in May 2010.
- ³⁶ <http://naple.mcu.es/>
- ³⁷ Gebruikerspercepties van de voordelen van ICT in openbare bibliotheken in België, maart 2013: http://www.bibnet.be/portaal/Bibnet/Lokale_Ondersteuning/Europese%20impactstudie%20ICT
- ³⁸ OLDENBURG (R.). The great good place: cafes, coffee shops, community centers, general stores, bars, hangouts, and how they get you through the day. New York, Paragon Books, 1989.
- ³⁹ Aanbeveling van het Europees Parlement en de Raad inzake sleutelcompetenties voor een leven lang leren: http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/nl/oj/2006/l_394/l_39420061230nl00100018.pdf
- ⁴⁰ N.N. Conceptnota mediawijsheid, Brussel, Vlaamse overheid, 2012, p. 6.
- ⁴¹ <http://www.vlaandereninactie.be> : N.N. Actie voor 2020!: het toekomstplan voor Vlaanderen in uitvoering. Brussel, Vlaamse overheid, 2010.
- ⁴² <http://www.cjism.vlaanderen.be/cultuur/evenementen/cultuurforum/situering/>
- ⁴³ Meer info: <http://sisterlibrariesnaple.wordpress.com/>
- ⁴⁴ Praktijkvoorbeelden worden onder meer verzameld in de publicatie: LIESENBORGHES (P). Duurzaamheid: praktijken in het lokaal cultuurbeleid, Brussel, Locus, 2012.
- ⁴⁵ <http://wiki.informatiegeletterd.be>
- ⁴⁶ SOENEN (R.) en DE BRANDT (H.). Neveneffecten: over het kleine ontmoeten in het lokaal cultuurbeleid en de resultaten van het onderzoek van Ruth Soenen. Brussel, 2011.
- ⁴⁷ Omdat bibliotheken publieke gebouwen zijn moeten ze rekening houden met een aantal toegankelijkheidsvoorwaarden: Op <http://www.toegankelijkgebouw.be> vind je meer info over deze regelgeving. Via de website <http://www.toegankelijkvlaanderen.be/> kun je de toegankelijkheid van je bibliotheek beter zichtbaar maken.

- ⁴⁸ VAN TIENOVEN (T.P.) en GLORIEUX (I.). Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid. Brussel, 2012, pp. 124-126.
- ⁴⁹ <http://www.uitpas.be/>
- ⁵⁰ BIOS: Bibliotheek Informatie- en OpgvolgingsSysteem. In samenwerking met het vroegere VCOB realiseerde het agentschap Sociaal-Cultureel Werk een rapporteringstool. De ingevoerde bibliotheekgegevens krijgen een weergave in overzichtelijke en gebruiksvriendelijke rapporten. De rapporteringstool is vrij raadpleegbaar op: www.bibliotheekstatistieken.be.
- ⁵¹ Voor meer info, zie: <http://www.locusnet.be/portaal/Locus/LokaalCultuurmanagement/PubliekeWerken/>
- ⁵² N.N. Zeven uitdagingen voor de lokale bibliotheek: een strategisch kader. Brussel, Locus en Bibnet, 2009, p. 21.
- ⁵³ Het Koninklijk Besluit betreffende de vergoeding voor openbare uitlening van 13 december 2012.
- ⁵⁴ N.N. Bibnet beleidsplan 2011-2014. Brussel, Bibnet.
- ⁵⁵ Meer info, zie: <http://www.bibnet.be/portaal/Bibnet/Bibliotheekportalen/Algemeen/>
- ⁵⁶ Uit de Bios2-gegevens blijkt dat in de collecties van alle openbare bibliotheken samen ongeveer 22,8 miljoen items zitten, waarvan 19,5 miljoen gedrukte materialen en 3,3 miljoen audiovisuele materialen. Elke jaar komen er een kleine 2 miljoen items bij en verdwijnt er ongeveer hetzelfde aantal uit de collecties. Voor al deze materialen samen werden er 53,5 miljoen uitleningen geregistreerd, waarvan 44 miljoen van gedrukte materialen en 9,5 miljoen van de audiovisuele materialen.
- ⁵⁷ VERHULST (W.) en VANDOORNE (L.). Collectiebeheer vanuit centraal perspectief. Brussel, Bibnet, 2011, p. 3.
- ⁵⁸ IDEM, p. 7.
- ⁵⁹ VAN TIENOVEN (T.P.) en GLORIEUX (I.). Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid. Brussel, 2012, pp. 80-84 en pp. 126-130.
- ⁶⁰ IDEM, pp. 35-52.
- ⁶¹ In totaal waren er 1.543.810 geregistreerde leners en ruim 19 miljoen bezoeken in alle Vlaamse en (de Nederlandstalige) Brusselse openbare bibliotheken in 2011.
- ⁶² De educatieve werking van 310 bibliotheken komt tot uiting in de diverse educatieve activiteiten die zij organiseren en die toegankelijk zijn voor elke geïnteresseerde: 14.846 bibliotheekintroducties en -instructies (waarvan het leeuwendeel voor scholen), 923 internetcursussen, 3.088 auteurslezingen, 6.488 voorlees- en vertelsessies, 6.578 leesbevorderende activiteiten en 1.154 tentoonstellingen. Daarnaast richten ze ook 933 lees-, film- en muziekclubs in (cijfers 2011). Bij zowat alle activiteiten zien we een, vaak heel sterk, stijgend aantal tussen 2006 en 2011.
- ⁶³ LIEVENS (J.) en WAEGE (H.). Participatie in Vlaanderen 2. Eerste analyses van de participatiesurvey 2009. Leuven, ACCO, 2011.
- ⁶⁴ VAN TIENOVEN (T.P.) en GLORIEUX (I.). Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid. Brussel, 2012, pp. 126-130.
- ⁶⁵ VERMEERSCH (L.) en VANDENBROUCKE (A.). Veldtekening cultuureducatie: beschrijvende studie met evaluatieve SWOT-analyse. Leuven, KUL, 2011.
- ⁶⁶ IDEM, p. 32.
- ⁶⁷ Zie ook onderzoeksrapport: N.N. Onderzoek naar de betekenis en beleving van boeken en lezen in Vlaanderen, Brussel, Synovate, 2011.
- ⁶⁸ Het concept bestaat uit prentenboeken, aangevuld met een interactieve online variant, met als doel het taalgevoel van jonge kinderen te stimuleren.
- ⁶⁹ Zie o.a.: MOREAS (M.A.) en PICKERY (J.) (red.). Mediageletterdheid in een digitale wereld. Brussel, Studiedienst van de Vlaamse Regering, 2011.
- ⁷⁰ N.N. Digitale kloof tweede graad in Vlaanderen. Brussel, Instituut Samenleving en Technologie, 2010.
- ⁷¹ N.N. Conceptnota mediawijsheid, Brussel, Vlaamse overheid, 2012, p. 20.
- ⁷² <http://www.anysurfer.be/>
- ⁷³ VAN TIENOVEN (T.P.) en GLORIEUX (I.). Cijferboek Lokaal Cultuurbeleid. Brussel, 2012, pp. 130-134.
- ⁷⁴ http://www.bibnet.be/portaal/Bibnet/Lokale_Ondersteuning/De-bib-op-school/

ADRESSENLIJST

Een aantal organisaties krijgt subsidie van de Vlaamse overheid voor de uitvoering van specifieke opdrachten voor het lokaal cultuurbeleid:

- Bibnet vzw: projectorganisatie voor de ondersteuning en de uitbouw van de digitale bibliotheek in Vlaanderen.
- Blindenzorg Licht en Liefde vzw: productiecentrum voor de aanmaak van lectuur in aangepaste leesvormen (brailleboeken, luisterboeken en tijdschriften).
- LOCUS vzw: het steunpunt voor het lokaal cultuurbeleid.
- Luisterpuntbibliotheek vzw: speciale bibliotheek voor personen met een leesbeperking.
- Transkript vzw: productiecentrum voor de aanmaak van lectuur in aangepaste leesvormen (brailleboeken, luisterboeken en -tijdschriften).
- VVBAD vzw: Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek, Archief en Documentatie, belangenbehartiger van de bibliotheeksector.
- Zorgbib Rode Kruis-Vlaanderen vzw: speciale bibliotheek voor langdurig zieken en personen die verblijven in een rustoord, een rust- en verzorgingstehuis of een ziekenhuis.

ORGANISATIE	ADRES	E-MAIL/WEBSITE
Bibnet	Priemstraat 51 1000 Brussel	info@bibnet.be www.bibnet.be
Blindenzorg Licht en Liefde	Oudenburgweg 40 8490 Varsenare	info@lichtenliefde.be www.blindenzorglichtenliefde.be
LOCUS	Priemstraat 51 1000 Brussel	info@locusnet.be www.locusnet.be
Luisterpuntbibliotheek	Gustave Schildknechtstraat 28 1020 Brussel	info@luisterpuntbibliotheek.be www.luisterpuntbibliotheek.be
Transkript	C. Van Malderenstraat 33 1731 Zellik	info@transkript.be www.transkript.be
VVBAD	Statiestraat 179 2600 Antwerpen	vvbad@vvbad.be www.vvbad.be
Zorgbib Rode Kruis-Vlaanderen	Motstraat 40 2800 Mechelen	info@rodekruis.be www.rodekruis.be

Vlaamse overheid

